

Voruta

Nr. 6 (812) 2015 m. birželio 27 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR / 2 Lt

Šiame numeryje

3 Ervinas PETERAITIS.
Vilniaus vokiečių bendrijos
pirmininkas

**Pamirštasis Lietuvos vokiečių
genocidas**

8-9

Tėviškės aušra

11 Vytautas Valentinas
ČESNULIS

**Su „Titaniku“ nuskenęs
kun. Juozas Montvila**

Kelionė po Mažąją Lietuvą

Balandžio 30 d., ketvirtadienį, kas paėmė laisvadienius, kas atsiprašė iš darbo atostogų sąskaita iš ryto palikome Klaipėdą ir 11 val. atsidūrėme Panemunės-Tilžės pasienyje. Eilės nebuvo visai. Lietuvos muitininkų patikrinimas buvo draugiškas ir užtruko ne daugiau 10 minučių. Gaila, nepaklausėme jų nuomonės ar perspėjimų apie būsimą patikrinimą Rusijos teritorijoje. Maloniai nusiteikę atsistojome į 5 mašinelių eilutę ties Karalienės Luizės tilto renovuotu portalu... Ten ir prastovėjome apie 8 valandas. Eilė kaupėsi už mūsų, tačiau judėjimo į priekį beveik nesijautė. Po 1 mašiną buvo priimama maždaug kas 2 valandas. Pagaliau tapome pirmieji. Matėme, kad, pastoviai mus aplenkdamos, prie kontrolės namelių važiuodavo mašinos su rusiškais numeriais. Pasitaikė ir vienas kitas vokiečių ir lenkų, suomių automobilis. Tačiau lietuviškus numerius turintieji buvo specialiai užmirštami. Atrodė, tarytum Rusijos pasieniečiai nuolat lauktų reisinio autobuso ir todėl negali priimti kitų automobilių. Tarp laukiančių dirbtinai sudarytoje eilėje buvo ir šeimų su mažais vaikais. Kalbėtis su kitų, greta stovinčių automobilių vairuotojais buvo neleidžiama. Į tualetą retkarčiais eita muitinėje esančiame pastate, kelis kartus parodžius savo pasą.

Į kelionę mes važiuojome penkiese viena mašina. Liekame labai dėkingi Klaipėdos UAB „Mūsų laikas“, parūpinusiai mums automobilį.

Visi 5 žmonės buvome kvietimo į Įsruities pilyje vykstantį seminarą sąrašė. Iškvietime, adresuotame Rusijos Federacijos Klaipėdos konsulatui, buvo prašoma išduoti visiems nemokamas kultūrinės humanitarines vizas.

Trims pavyko gauti lengvatines kultūrinės vizas. Jos kartu su sveikatos

Kauklaukių dvare (Kuglacken, Kudriavcevo)

draudimu kainavo po 15 eurų. Du žmonės turėjo sumokėti po 60 eurų, nes jų darbas ir užimamos pareigos (spaustuvininkas, draudimo darbuotoja) neleido gauti pigesnių vizų. Nemaža laiko dar prieš kelionę atėmė specialių anketų užpildymas. Jos buvo priimtoms konsulato darbuotojų ne iš karto, bet nurodant vis naujas klaidas ar pildymo spragas. Pavyzdžiui, vėliau buvo pranešta, jog pilietybės skiltyje reikia rusiškai įrašyti: „LITVA, 1991 RASPAD SSSR.“

Kelionės dieną, pralaukus 9 valandas ant Tilžės tilto, dviem mūsų keliautojams nebeišlaikė kantrybė. Praradę viltį ir palikę dalį daiktų, jie nuėjo į Mikytus, skubėdami į

paskutinį reisinį autobusą, vežantį iš Kauno į Klaipėdą. 20.35 val. jie spėjo į tą autobusą išėsti. Po paskutinių formalių patikrinimų įvažiavome į Tilžę pro užkardą 0 val. 10 min., tai yra po 13 val. laukimo.

Pirmos dienos planas susitikti su Tilžės konsulato darbuotojais, aplankyti Tilžės ir apylinkių įžymybes Žlugo. Negalėjome važiuoti ir į užsakytą viesbutį šalia Tolminkiemio. Todėl nuvažiuojome nakvynės pas vieną pažįstamą lietuvį už Skaisgirių. Jis vėliau mus paguodė, kad 13 laukimo valandų nėra labai daug, nes pats šių metų pavasarį yra ant Tilžės Luizės tilto pralaukęs net 23 val.

Nukelta į 4 p.

Fotografas yra ta trečioji akis

Pranciška Regina LIUBERTAITĖ, Vilnius

Mintis šitaip pavadinti savo rašinį apie fotomenininko Algimanto Žižiūno jubiliejinę 75-mečio parodą „Veidai ir mintys“, atidarytą „Prospekto“ galerijoje, man kilo pažvelgus į šviesaus atminimo aktoriaus Antano Šurnos nuotrauką, kuri įdomi tuo, kad tarsi apibendrina fotografo darbą – pagauti tinkamą akimirką. Ir toks akimirkos „gaudymas“ su paties fotografo jaunystės atvaizdu yra įamžintas aktoriaus akinių stikle, kuriame pasiliko ta trečioji akis – pro aparato akutę žiūrintis pats dar gana jaunas fotografas. O toliau aktorius tarsi apibendrina ir visą parodą šalia nuotraukos savo užrašytais mintimis:

*Ar veikia objektyvo žvilgsnis?
Be abejo, nes ta trečioji akis
įamžins tavo gyvenimo akimirkas.
Ir norisi, kad jos būtų gražios.
Deja, objektyvas negailestingas...*

A. Šurna
Vilnius, 1987 01 15

Iš 1500 portretuotųjų su dar keliais kiekvieno iš jų portretų variantais parodai atrinkta 50 pačių įdomiausių portretų su šalia užrašytais mintimis. Tokiai vienai nuotraukai padaryti buvo sugaištama mažiausiai mėnesį

Fotomenininkų sąjungos pirmininkas Jonas Staselis ir parodos autorius Algimantas Žižiūnas, atidarant jubiliejinę parodą.

I. Randakevičienės nuotr.

kruopščiai ir kantriai dirbant. Tai pirmiausia bendravimas su portretuojamuoju: pokalbiai, fotografavimas, prašymas pagalvoti, ką ir apie ką užrašyti, jų užrašymas ant atskiros popieriaus lapo su tam tikslui turētu tušniu, toliau derinimas su nuotrauka ir pagaliau sujungimas su nuotrauka – fotografavimas dar kartą. 1500, o gal ir daugiau mėnesių dirbant vien tik tą darbą. Nagi pabandykime dalyti iš 12 ir gausime 125 metus, bet gyventa tik 75-eri... Paties sumanyta idėja pradėta įgyvendinti tik 1977 m., o nutrukusi 2006 m. pabaigoje. Vadinasi, dirbta apie 30 metų. Ir

Nukelta į 6 p.

Pergalės diena 1945 metais: ar gegužės 8 d., ar gegužės 9 d.?

Lietuvos edukologijos universiteto prof. dr. Juozas SKIRIUS

Pergalės dienos klausimą Lietuvoje nuolat aktualizuoja kas dešimt metų vykstantys gegužės 9 d. grandioziniai renginiai Maskvoje. Gera prisimename, kad 1995 m. į Rusijos valdžios kvietimą atvykti į Maskvoje rengiamas iškilmės vieningai atsisakė Lietuvos, Latvijos ir Estijos vadovai. Tuo buvo pažymėta, jog ši šventė mums svetima, nes tai tiesiogiai yra siejama su antrosios tarybinės okupacijos Baltijos šalyse įtvirtinimu. Trumpiau kalbant, kai buvo nugalėtas nacizmas, Raudonoji armija nuo jo išlaisvino Rytų Europą, bet pati beveik 50 metų iš tų kraštų nepasitraukė. 2005 m. pasižymi tuo, kad iš Kremliaus ypač buvo daromas spaudimas, bet Lietuvos prezidentas V. Adamkus ir Estijos prezidentas A. Riutelis atlaikė ir nevyko, o tik Latvijos prezidentė V. Vyķe-Freiberga lankėsi Maskvoje tos šventės metu. 2015 m., t. y. šiais metais, pažymint pergalės prieš nacizmą 70-metį, į Maskvą, kiek žinoma, nevyks ne tik Baltijos šalių, bet praktiškai beveik visi Europos šalių vadovai (išskyrus Islandijos, Serbijos, Makedonijos, Kipro ir gal Graikijos). Bet dar yra laiko, pažiūrėsime!

Ar mūsų keliama problema yra tiesiogiai susieta su Rusijoje organizuojamomis šventėmis? Ir taip, ir ne. Pirmiausia, gegužės 9 d. buvo ir yra TSRS-Rusijos valstybinė šventė, kurią bandoma suaktualinti tarptautiniu mastu. Antra, TSRS, o dabar ir Rusijos

valdžia siekia paversti ir įteisinti šią datą kaip svarbiausią Antrojo pasaulinio karo pabaigos įvykį, įveikiant nacių Vokietiją Europoje.

Iki Lietuvos nepriklausomybės, t. y. iki 1990 m. kovo 11 d., didžiajai daugumai Lietuvos gyventojų, gal išskyrus vieną kitą, buvo „aišku“, kad didžioji pergalė Antrajame pasauliniame kare buvo pasiekta 1945 m. gegužės 9 d. prieš taip vadinamą „fašistinę Vokietiją“, kurios atstovai Berlyne pasirašė kapituliacijos aktą. Visiškai suprantama, kad tas klausimas buvo ir yra stipriai „išpūstas“, iš jo padarytas, galima sakyti, tikras garbinimo stabas. O kas buvo keliomis dienomis anksčiau, t. y. iki tos kapituliacijos, apie tai tarybinio laikotarpio niekas nekalbėjo (nei mokytojai, nei dėstytojai); nebuvo prieinamos literatūros.

Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu susiklostė visai kitos sąlygos, kurios jau leido naujai, be ideologijos varžtų interpretuoti įvykius, viešinti sąmoningai „užmirštus“ faktus; atkurti istorinius vaizdinius be išankstinių nuostatų, vertinant juos kritiškai. Pagaliau plačiai susipažinti su užsienyje leidžiama istorine literatūra, šaltiniais.

Idomumo dėlei žvilgtelėkime į Lietuvoje nepriklausomybės laikotarpiu išleistus

Nukelta į 6 p.

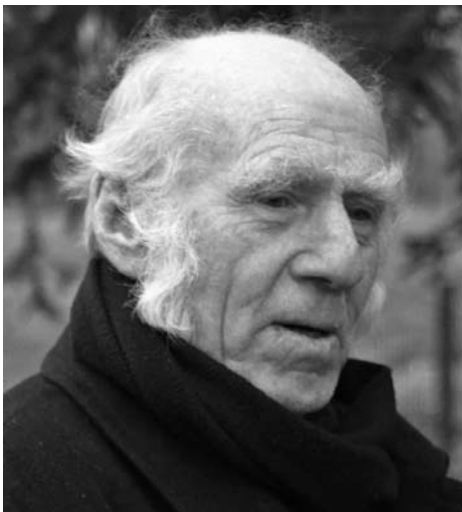
Pamirštasis Lietuvos vokiečių genocidas

Ervinas PETERAITIS, Vilniaus vokiečių bendrijos pirmininkas

Po antrosios sovietų okupacijos vokiečių kilmės Lietuvos piliečiai ir apskritai evangelikai buvo priskirti didžiausių liaudies priešų kategorijai. Todėl neatsitiktinai būtent jie tapo pirmosios masinės deportacijos aukomis. 1944 m. gruodžio mėn. sovietų tankai vis dar „pergalingai“ riedėjo Mažosios Lietuvos laukais ir keliais, palikdami kruvinus pėdsakus, o gruodžio 16 d. LTSR vidaus reikalų liaudies komisaras Juozas Bartašiūnas ir LTSR valstybės saugumo liaudies komisaras Aleksandras Guzevičius pasirašė direktyvą NKVD ir NKGB operatyvinių grupių ir apskričių skyrių viršininkams pasiruošti vokiečių šeimų tremimui. Joje nurodoma: Į tolimus Sovietų Sąjungos rajonus nuolat gyventi turi būti iškeldinta: visi vokiečiai, gyvenantys Lietuvos TSR teritorijoje, nesvarbu, kokia jų visuomeninė padėtis, veikla, amžius ir lytis; visi su vokiečių šeima glaudžiai susiję nevokiečių tautybės asmenys – žmona, vyras, augintiniai, giminaičiai, priklausantys vokiečių šeimai arba tos šeimos išlaikomi.

Deportacijai rengtasi kruopščiai. 1945 m. gegužės 3 d. iš Kauno išriedėjo ešelonai į Rytus – negalutiniais duomenimis buvo ištremti 908 Lietuvos piliečiai, iš kurių 263 – vaikai iki 16 metų. Visi jie buvo nugabenti į Tadžikiją. Nuo nepakenčiamo karščio, bado, užteršto vandens prasidėjo ligos: dizenterija, maliarija, šiltinė. Jau pirmą mėnesį žmonės ėmė masiškai mirti. Vien per 1945–1947 m. mirė 255 žmonės, iš viso tremtyje mirė 341 žmogus.

Kokie su gegužės 3-ąja susiję įvykiai užfiksuoti lietuviškų interneto svetainių puslapiuose? – Daugybė tekstų, susijusių su lenkų Gegužės 3-iosios konstitucija, kurioje net nepamirėta „lietuvių tauta“, „Lietuva“. Galime paskaityti ir kelių valstybių atstovų kalbas, pasakytas vieno tos konstitucijos jubiliejaus proga. Ilgiau panaršę aptinkame, jog gegužės 3-ioji – JAV Nacionalinė skirtingų spalvų batų diena.

Vilniaus vokiečių bendrijos pirmininkas

Ervinas Peteraitis.

Michaelio Pretzsch nuotr.

Rubrikoje Gegužės 3-ioji lietuviškose svetainėse nė karto nepamirėta, jog tą dieną prieš 70 metų vieną Lietuvos gyventojų grupę ištiko didžiulė katastrofa. Šis trėmimas pagal visus genocido požymius ir pagal Tarptautinį baudžiamąjį kodeksą yra baudžiamoji veika, padaryta siekiant sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių kokiai nors nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei (TBTS 6 str.).

Nedaug kas Lietuvoje žino, kad į laiškus Hanzos miestų krikščionims, kuriais dar 1323 m. Gediminas kvietė meistrus ir amatininkus, daugiausia atsiliepė vokiečių. Gausų jų atvykimą į Vilnių šiandien mena vien tik Vokiečių gatvė. Vėliau tarp vokiečių kilmės cechų meistrų, Vilniaus ir Kauno miestų tarybų narių būta Lietuvai daug nusipelnusių žmonių. Vokiečių pirklių kolonija daug prisidėjo prie Kauno, kaip upių uosto, susiformavimo, Vilniaus universitete dėstę profesoriai įnešė svarų indėlį į mokslo plėtrą Lietuvoje. Nepaisant

įtemptų Vokietijos ir Lietuvos santykių 4-ajame XX a. dešimtmetyje, keli tūkstančiai ūkininkų iki pat 1940 m. puoselėjo vokiškas ūkininkavimo tradicijas, Lietuvoje veikė net 331 vokiečių įmonė, kur dirbo tūkstančiai darbininkų.

Hitlerio ir Stalino paktas drastiškai nutraukė vokiškųjų Lietuvos istorijos puslapių tradiciją – 1941 m. daugiau kaip 50 tūkstančių mūsų bendrapiliečių išvyko į Vokietiją. Kiek jų žuvo Antrojo pasaulinio karo laukuose, kiek karo metais grįžusių į savo tėviškes vėliau žuvo pabėgėlių kolonose ar lageriuose – duomenų neturime.

Lietuvos miestuose, ypač Vilniuje, gausu paminklų, dvikalbių atminimo lentų, o kas primena vokiečių gyvenimo ir veiklos pėdsakus Lietuvoje? Kas prabilis apie tai, kokiose statybvietėse buvo panaudoti sunaikintų evangelikų kapinių antkapiai?

Mūsų, sovietinę okupaciją ir diskriminaciją išgyvenusių vokiečių kilmės lietuvių, liko labai nedaug. Mūsų gretose nėra teisininkų, politikų ir advokatų, kurie galėtų ginti vokiečių istorinio ir kultūrinio paveldo reikalus. Tačiau etninės ar religinės grupės tragedija yra tragiškų visos valstybės istorinių įvykių dalis. Per 25 metus nebuvo surengtas nė vienas, kad ir labai kuklus, masinės Lietuvos vokiečių deportacijos minėjimas.

Lietuvoje yra dvi komisijos, kurioms turėtų rūpėti ir 1945 m. gegužės 3-iąją dieną beveik tūkstantį Lietuvos vokiečių ir evangelikų ištikusi tragedija – Tarptautinė komisija nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti ir Pasipriešinimo okupaciniams režimams dalyvių ir nuokupacijų nukentėjusių asmenų teisių ir reikalų komisija.

Tačiau net šiais metais, kai kone kasdien skaičius 70 skambėjo net kelių istorinių jubiliejų kontekstuose, neatsirado nė vieno tų komisijų nario, kuris būtų prisiminęs šį skausmingo vienos Lietuvos tautinės ir religinės grupės galutinio naikavimo etapą. Mes ne pirmieji, kuriems kyla abejonių dėl šių komisijų kompetencijos ir jos narių kvalifikacijos.

Pro memoria

Leokadija GRUZDYTĖ
(1929 09 23–2015 06 01)

Pačioje vasaros pradžioje, per patį alyvų žydėjimą ir lakštingalų suokimą, o Mėnulio pilnačiai mistiška šviesa užliejus tėviškes laukus ir miškus, Amžinybėn išėjo Leokadija GRUZDYTĖ – Žmogus, gyvenęs ir dirbęs vieninteliui tikslui, vienintelei savo gyvenimo meilei – Tėvynei Lietuvai, be kurios neįsivaizdavo savęs, be kurios nematė savo gyvenimo prasmės ir tuo pačiu metu skausmingai suvokė, kaip lengva ją prarasti, kiek daug pavojų jos tyko. Ją ypač jaudino svarbūs Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimai, neadekvatūs procesams Respublikoje ir užsienyje ir keliantys pavojų Tautai ir Valstybei. Klausimas – iš kur tarp lietuvių atsirado tiek daug prisitaikėlių, karjeristų, korumpuotų pareigūnų, išdavikų. Jai buvo nesuvokiamas. Būtent čia matė visas Tautos nesėkmių, netekčių, praradimų, tragedijų priežastis. Ir tai yra tiesa. Todėl esame įsitikinę, kad jei bent pusė visų laikų Lietuvos gyventojų būtų prideramai supratę ir vykdę savo pareigą Tėvynei, šiandien Lietuva būtų etnografinėse savo žemėse neįsivaizduojamai galingesnė valstybė visais aspektais ir užimtų deramą vietą tarp Europos tautų.

Tą suprato ir skaudžiai pergyveno Amžinybėn išėjusi mūsų Lionytė. Tokią Ją, atidavusią visą save Tėvynės Lietuvos labui, ir prisimename.

Ilsėkis ramybėje ir tebūnie Tau lengva Lietuvos žemelė, kurią Tu taip mylėjai.

„Vilnijos“ draugijos Kauno skyrius

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2015 metais. Liepa

1945 07 ?? Berlyne suimtas ir sovietų sušaudytas Jurgis Gerulis, lietuvių kilmės Vokietijos kalbininkas, baltistas, Karaliaučiaus universiteto profesorius, rektorius (1934–1937). Surinko ir išleido M. Mažvydo raštus (1922) ir kt.

Gimė 1888 08 13 Jogauduose (Opstainių vls., Ragainės aps.).

1750 07 01 [patikslinta gimimo diena] Poškose (Priekulės vls., Klaipėdos aps.) gimė Klimkus Grigelaitis (Grygelaitis), giesmių rengėjas, sakytojas, Klimkiškių surinkimo vadovas. Sudarė giesmynėlį „Dvylika dvasiškų liaupsinimo giesmių“ (iki 1919 m. perspausdintas net 43 kartus).

Mirė 1825 06 21 Pašalteikiuose (Priekulės vls., Klaipėdos aps.).

1940 07 01 išėjo paskutinis „Lietuvos evangelikų kelio“ (1934–1940) numeris 14 (245). Laikraštis atgaivintas 1990 m. balandį. Vysk. J. Kalvanas tikriausiai nežinojo apie šį numerį, nes pirmajam numeriui vėl suteikė 245 numerį.

1835 07 02 Sakūčiuose (Kiškių vls., Šilokarčemos aps.) gimė Johanas Vilhelmas Haidekas (Johannes Wilhelm Heydeck), Mažosios Lietuvos dailininkas, archeologas, Karaliaučiaus universiteto prof., nutapė „Karalienės Luizės kelionė per Kuršių neriją 1807 žiemą“ ir kt.

Mirė 1910 08 06 Rūsiuose (Raušiuose, Naujųjų Kuršių vls., Žuvininkų (Fischause-no) aps.) [Patikslinta mirimo vieta].

1895 07 02 Šyštoje (Rusnės vls., Šilokarčemos aps.) gimė Jonas Toleikis (Taleikis), Klaipėdos krašto politikos ir visuomenės veikėjas, krašto policijos direktorius.

Mirė 1942 03 ?? Sachsenhauseno koncentracijos stovykloje (Oranienburgas, Vokietija).

1995 07 02 naujai pašventinta rekonstruota Marijampolės ev. liut. mūrinė bažnyčia su bokštu, pastatyta 1835–1841 m., sovietmečiu paversta sandėliu, vėliau – sporto sale. 1990 05 05 L. Narušienės namuose įvyko pirmosios atsikuriančios paraprijos pamaldos (kun. diak. J. Kalvanas). 1990 06 27 buvo įregis-

truota atsikūrusi paraprija. 1819 m. laikomi paraprijos pradžia.

1995 07 02 Marijampolės bažnyčios išventinimo metu KU teologijos studentas Vaidas Klesevičius (g. 1974 02 06 Marijampolėje) buvo įvestas diakono tarnystėn, o 1997 09 07 ordinuotas šios paraprijos kunigu. Aptarnauja Marijampolės, Virbalio ir Vištyčio parapijas.

2005 07 09 IX LELB Sinodas Tauragėje patvirtino Statuto pakeitimus.

1920 07 13 [patikslinta mirimo data] Klaipėdoje mirė Artūras Bitėnas (Arthur Bittens), istorikas, pedagogas, knygų vokiečių k. apie Klaipėdos ir Šilutės apskritys autorius. 1895 m. baigė Karalienės mokytojų seminariją.

Gimė 1874 06 12 Pakalnės aps.

1990 07 15 Jonas Kęstutis Gocentas (g. 1931 08 19 Paberžiuose (dab. Tauragės m.)), inžinierius elektromechanikas, ilgametis Valstybinio plano komiteto darbuotojas, oficialiai paskirtas Dievo žodžio skelbėju (sakytoju) Vilniuje, o po metų – diakonu.

Mirė 1992 10 28 Vilniuje (palaidotas Rokantiškių kapinėse).

1560 07 19 paminėtos pirmosios žinios iš Būtingės ev. liut. paraprijos veikimo. 1824 12 14 pašventinta dabartinė jau penktoji pastatyta iš akmenų ir plytų bažnyčia su bokštu. 2014 09 06 pašventinti prieš 50 metų piktavalių sudaužyti, o dabar šventojiško skulp. Petro Barono restauruoti du altoriaus angelai. Aptarnauja kun. Saulius Varanavičius.

1990 07 19 Lauksargiuose mirė Petras Knispelis, kun. diakonas, nuo 1947 m. aptarnavęs Lauksargių, Švėkšnos ir Skirsnemunės (Žvyrių) parapijas.

Gimė 1900 03 16 Tauragėje.

1985 07 22 Vilniuje mirė Helmutas Ramonaitis, miškininkas, visuomenės veikėjas, įkūręs pirmąją Klaipėdos krašte Kavolių jaunųjų ūkininkų ratelį.

Gimė 1916 03 22 Kavaliouose (Meišlaukių vls., Tilžės aps.).

1995 07 22 pašventinta Mažeikių ev. liut. paraprijos maldos salė, įrengta buv.

bažnyčioje, kurioje įsikūrusi gaisrinė. 1911 05 22 pašventinta mūrinė Mažeikių ev. liut. bažnyčia. 1944 m. pastato stogas ir bokštas nukentėjo nuo bombardavimo; valdžia neleido remontuoti, o įsteigė gaisrinę. Visas pastatas atgautas tik 1998 m. Aptarnauja kun. Saulius Varanavičius.

1930 07 23 Klaipėdoje gimė Arvedas Kybrancas, architektas, liutvininkų veikėjas, pagal jo interjero projektą įrengta Klaipėdos laikrodžių muziejaus ekspozicija ir kt. objektai.

Mirė 1997 02 07 Vilniuje.

2000 07 23 Tauragėje išventintas kunigu (par. vikaras diakonas nuo 1998 m.) Min-daugas Dikšaitis (g. 1975 11 13 Tauragėje). 2011 06 26 Tauragėje apdovanotas sidabrinium tarnybiniu kryžiumi. Aptarnauja Tauragės, Šilalės ir Sartininkų parapijas.

1995 07 24 Čikagoje (JAV) mirė Povilas Dilys, ev. reformatų kunigas, generalinis superintendentas. 1930 10 12 Vilniuje išventintas diakonu, 1931 m. – kunigu, čia tarnavęs iki pasitraukimo į Vokietiją 1944 m. Nuo 1952 m. Čikagos lietuvių ev. reformatų kunigas, 1966 05 25 išrinktas išeivijos ev. reformatų superintendentu (ord. 1967 06 25), 1993 09 25 – gen. superintendentu. Daugiau nei dešimt metų tarnavo lietuvių ev. liuteronų Išganytojo paraprijos Toronte (Kanada) klebonu (1982 04 06–1994 06 18).

Gimė 1905 08 02 Vilniuje.

1935 07 27 Rusnėje (Šilutės aps.) mirė Valentinas Gailius, ev. liuteronų kunigas, Klaipėdos krašto rel. veikėjas. Kunigavo Verdainėje, Rusnėje. 1924 m. LR vyriausybei jį paskyrus Klaipėdos krašto bažnyčios komisaru, bandė tvarkyti krašto savarankišką bažnytinę provinciją, atgaivinti pamaldas lietuvių kalba, tačiau vokiečiams intrigų būdu pavyko jį sukompromituoti ir buvo atleistas iš kunigo pareigų. Dirbo tikybos mokytoju Klaipėdoje.

Gimė 1887 07 02 Berštininkuose (Plaškių vls., Tilžės aps.).

1940 07 28 Tauragėje buvo išventinti kunigais Jonas Kalvanas (1914–1995), An-

sas Trakis (1912–1986) ir Adolfas Keleris (1906–1977).

1990 07 28–29 V LELB Sinodas Tauragėje, pirmą kartą vėl Nepriklausomoje Lietuvoje. Pėsčiųjų takas palei bažnyčią pavadinamas M. Mažvydo alėja. Naujai papildytas ir pataisytas LELB Statutas, priimta keletas rezoliucijų.

1990 07 29 Tauragėje ordinuoti kunigais Jonas Kalvanas jaunesnysis (kunigu diakonu išventintas 1984 04 29 Tauragėje) ir Tamara Schmidt (diakone išventinta 1988 07 07 Annaberge, Vokietijoje).

1605 07 29 Klaipėdoje gimė Simonas Dachas, R. Prūsijos vokiečių poetas, kilme susijęs su lietuviais. Baigęs Karaliaučiaus universitetą jame profesoriavo. Rašė vokiečių ir lotynų kalbomis eilėraščius ir giesmes („Amžiau, tu saldus, tėviške teisiųjų“, „O, gražus dangau“ ir kt. giedamos Lietuvoje ir dabar), ypač išgarsėjo jo daina „Annchen von Tharau“ (Anikė iš Toravos).

Mirė 1659 04 15 Karaliaučiuje.

1995 07 29 VI LELB Sinode Tauragėje vyskupu išrinktas (konsekruotas 1995 10 31) Jonas Kalvanas jaunesnysis (1948–2003), buvo priimta Porvoo Deklaracija.

1995 07 30 naujai pašventinta mūrinė Kelmės ev. reformatų bažnyčia su bokštu (1622 m.), kuria nuo seno naudojasi ir liuteronai, pokario metais buvusi paversta sandėliu. Pirmosios atkurtos ev. liuteronų paraprijos pamaldos 1990 08 25 laikytos kultūros namuose, bažnyčioje – 1995 02 19. Aptarnauja kun. Romas Pukys.

2005 07 30 pašventintas naujos Palangos ev. liuteronų bažnyčios kertinis akmuo, kuri pašventinta 2012 07 14. Senieji mediniai maldos namai (1928 m.) Jūratės g. sudegę per Palangos miesto gaisrą (1938 m.). Parapija atkurta 1993 m., po Jokūbo Pukio mirties (1993 03 12) buvo meldžiamasi jo name (Maironio g. 25). Aptarnauja kun. doc. habil. dr. Darius Petkūnas.

Parengė Birutė ŽEMAITAITYTĖ, Algirdas Mikas ŽEMAITAITIS, Vilnius

„Dainių dialogai Vilnijos krašte“

Juozas Žitkauskas bardų renginyje

Kultūros projektų Vilnijos krašte iniciatorių ir vadovą, literatą Juozą Žitkauską kalbina mgr. Romas Adomas VOREVIČIUS

Kur ir kada užgimė projektas „Dainių dialogai Vilnijos krašte“?

Projekto idėja gimė prieš kelerius metus. Prabilo mano ankstesnė patirtis ir veikla Vilnijos krašte su viešosios įstaigos „Bardai LT“, kurios vienas steigėjų esu ir aš, darbais. Štai trečius metus Šalčininkuose ši įstaiga rengia tarptautinį gyvosios muzikos festivalį „Iš širdies į širdį“, į kurį kviečiami ne tik žinomi Lietuvos bardai, kitų žanrų atlikėjai ar svečiai iš kaimyninių šalių, bet ir šio, Vilnijos, krašto moksleiviai, miesto bendruomenė. Tai, mano manymu, kitoks renginys šiame regione, kurio tikslas – glausti visas tautas, gražiai, kultūringai bendradarbiauti. Turiu pripažinti, jeigu pirmais metais jis buvo deramai remiamas, vėliau teko suktis tik privačiomis lėšomis, kurias skiria vienas verslininkas.

Kad projektas būtų prasmingesnis, sugalvojau „Dainių dialogus Vilnijos krašte“, kaip ištisinį procesą visus mokslo metus, kur kalbėtume ir apie bardiškąją kultūrą ir apie poeziją apskritai, gimnazistus supažindinant su jaunaisiais kūrėjais, išukant ir juos pačius dalyvauti. 2014 m. pradžioje pirmiausia tokį projektą pateikėme Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai. Deja, kai kurie šios ministerijos atstovai švystelėjo atsakymą, kad jie mums gali pasiūlyti bardų. Kai paaiškinau, kad mums ne bardų reikia – patys juos pažįstame – tada sulaukėme atsakymo, kad tokiam projektui reikia skelbti viešųjų pirkimų konkursą, o čia dėl vienos savivaldybės niekas to nedarys. Nors kalbėta buvo apie 5 savivaldybes...

Praeitų metų vasarą Lietuvos Respublikos kultūros ministerija paskelbė Kūrybinės veiklos autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos programos konkursą. Pateikėme paraišką ir gavome paramą. Todėl dabar be anksčiau minėtų tikslų, renginiai turi ir

kitus uždavinius – juose supažindinama ir su autorinėmis bei gretutinėmis teisėmis. Deja, mokiniai apie jas dažniausiai išgirsta pirmą kartą...

Projektą vykdo viešoji įstaiga „Bardai LT“.

Projekto geografija – Vilnijos mokyklos, kultūros įstaigos?

Projekto geografija – Šalčininkų, Vilniaus, Trakų, Švenčionių ir Širvintų rajonų gimnazijos arba vidurinės mokyklos, nesvarbu, kokia dėstomoji kalba. Auditorija – vyresnės klasės. Tariantis su mokyklų administracija dėl renginio, akcentuojame, kad klausančiųjų skaičius nesvarbu, svarbiausia – susitikimo kokybė, kad mus išgirstų ir suprastų. Su šiuo projektu važinėju nuo lapkričio mėnesio. Jau aplankytos 28 gimnazijos, dar liko 16, o projekto trukmė – metai. Tačiau tai su viltimi vadinu projekto pirmuoju etapu. Norint pasiekti rezultatų, turi būti nuolatinis darbas, nuolatiniai susitikimai.

Tavo palydovai – žinomi, pripažinti šalies bardai. Kokia patirtis jiems?

Mano palydovai, bendrakeleiviai – jauni bardai, poetai, tvirtai apsisprendę savo gyvenimišku pasirinkimu nesiblaškyti, o griebtis meno ir su juo bei jame gyventi. Vieni jų – dar studentai, kiti – gerai žinomi, pelnę įvairių apdovanojimų, išleidę savo autorines knygas ar albumus. Pagaliau ir jaunumo kartelę gal esu šiek tiek „praplėtes“ – vyriausiam iš jaunų – 42 metai. Iš bardų norėčiau paminėti: Domantą Razauską, Gytį Ambrazevičių, Akvilę Vervečkaite, poetus Rimvydą Stankevičių, Dainių Gintalą, Ramunę Brundzaite, Aušrą Kaziliūnaite ir kitus.

Kai kurie, vyriausi iš jaunųjų, šiame krašte lankosi ne pirmą kartą, kiti apie Vilniją būna tik girdėję. Manau, kad jiems patirtis yra didžiulė. Juk daugumoje mokyklų auditorija „gyvą“ poetą mato pirmą kartą. Tad atitinkamai į tai ir reaguoja, kitaip suvokia jo tekstus. Lengviau

bardams. Čia suklesti muzikos galia, atlikėjų aktoriniai gebėjimai.

Kaip Jus pasitinka kultūros, švietimo bendruomenės? Gal vienas projekto tikslų – neatrastų, „pasislėpusių“ talentų paieška?

Tikrai taip – vienas tikslų ir naujus talentus atrasti. Asmeniškai man labai miela juos rasti Vilnijos krašte. Tiek rašančių, tiek dainuojančių bei grojančių. Brandūs talentai auginami Riešės, Nemenčinės Gedimino, Pabradės „Ryto“, Širvintų L. Stuokos-Gucevičiaus gimnazijose. Jaučiu, kad jų yra ir kitur, gal tik per mūsų susitikimus jie dar neatsiskleidė.

Mūsų pažintis prasideda ne nuo tada, kai peržengiame gimnazijos slenkstį, o nuo pirmojo skambučio telefonu su pasiūlymu dėl renginio. Tenka išgirsti ir labai kategoriškų atmetimų – „mums tai neaktualu“, taip ir nepaaiškinus, kodėl. Žinome, kad klausytojai igis žinių, gal net drąsos savo kūrybinei raiškai. Sunkiau bendrauti su tų mokyklų vadovais, su kuriais iki šiol nebendrata, su pažįstamais gerokai lengviau susitariu. Tačiau labiausiai glumina „valdiškas“ pedagogų požiūris į renginius. Šis projektas skirtas vyresnėms klasėms, devintokams–dešimtokams. Tai ne vien sceninis pasirodymas, bet kartu ir bendravimas, kalbėjimas apie literatūrą, muziką, teksto santykį su muzikine jo raiška.

Tačiau daugiausia yra gimnazijų, vidurinių mokyklų, kuriose gera ir vis norisi į jas sugrįžti. Kai kada gailiesi, kad renginio valanda jau prabėgo. Ryšys su auditorija, manau, labai priklauso ir nuo pedagogų, moksleivių patirties, kiek jie pripratę prie tokių ar panašių renginių. Susitikimo metu jauti, kad kažkaip neįprastai gerai tavęs klausos, adekvačiai reaguoja, o po renginio sužinai, kad tos mokyklos moksleiviai mažiausiai kartą per mėnesį susitinka su menininkais. Šlovė tokiems Mokytojams, iki susitikimų!

Kelionė po Mažąją Lietuvą

Atkelta iš 1 p.

Taigi, gegužės 1 d. bandėme važiuoti į tas vietas, kurių negalėjome aplankyti pirmąją dieną. Gražiai tyrinėjome paveldo likučius tarp Taplakių–Plyviškės–Salavos–Georgenburgo–Kraupiškio–Kaušių–Kusų. Neberadome eilės pastatų, dar puošusių tas gyvenvietes prieš 3–5 metus. Po pietų prasidėjęs lietus užklupo mus Pilkalnyje. Neaplankytos liko ir į kitus metus nusikėlė Vydūno vaikystės ir jaunystės vietos bei jo tėvų kapų lokalizavimas, J. Vanagaičio gimtinės identifikavimas, Klonių kaimo su kažkada garsiomis kapinaitėmis prie Liepgalių lokalizavimas ir kiti tyrinėjimo darbai.

Tilžės piliis

Gegužės 2 d. keliavome, fotografuodami Vėluvos, Alnos, Girdavos apylinkes. Girdavos (Železnodorožnyj) mieste turėjome ne itin malonų susitikimą su pasieniečiais bei kitais didžiavalstybiškai nusiteikusiais arba nemandagiais žmonėmis. Jie nuolat stebisi mūsų fotografavimo ir paties lankymosi tikslais. Nenori, kad mes matytume masiškai ardomą paveldą ir nešvarą. Sutikome ir istorija besidominčių bei apgailestaujančių dėl gražaus krašto kultūrinės ir ūkinės, politinės padėties žmonių, išigijome keletą naujų draugų.

Besidomintiems kraštu dovanojome MLRT išleistą knygą „Nuo Mažvydo iki Vydūno“ rusų ir lietuvių kalba.

Laikas bėgo labai greitai. Kasdienų spėdavome aplankyti 10–15 gyvenviečių. Gegužės 3 d., sekmadienį, iš to paties vietinio lietuvių Gintauto namų keliavome pro Vėluvą į Unsatripio ir Frydlando (Pravdinsko) pusę. Iš ten kelias pro Udervangį vedė į Karaliaučų, tada į Rudavą, Labotą ir Kuršių Neriją.

Pasienyje buvome užregistruoti ir nukreipti į šoninę stovėjimo aikštelę. Po 2,5 val. tuščio laukimo atėjusi pareigūnė mums pranešė gerą naujieną, kad esame priimami į patikrinimą. Jis truko dar 30 min. Rusijos pareigūnai buvo pasipuošę Georgijaus kaspinėliais. Mums pranešė, cituoju, kad „Mašinų s litovskimi nomerami obsluživajut-sa v režime usilennogo kontrolia“.

Beje, viso laukimo metu mes buvome vienintelė mašina, laukianti ir važiuojanti į Lietuvą.

Nidos lietuvių muitininkų paklausiau, ar jie nenorėtų taip pat lėtai dirbuotis su atva-

žiuojančiais Rusijos automobiliais, tai yra elgtis vienodai adekvačiai pariteto principu. Į tai pareigūnas teatsakė, kad „mes esame labiau civilizuoti“. Mūsų 3 val. gaisatį Lietuvos pareigūnas traktavo gana optimistiškai, nes, esą kiti įvažiuodami laukia 5–6 val., pasak jo – 4 automobiliai praleidžiami per parą.

Visgi jie galėtų bent jau rinkti statistinius duomenis apie tai, kiek konkreti mašina sugaišo laiko „patikrinimo“ Rusijos pusėje metu. Tada turėtume ne abstrakčius pavienius nusistebėjimus, bet šimtus konkrečių raštiškų paliudijimų. Pas Nidos pareigūnus patikrinime sugaišome 15 min. O iš viso 3 val. 20 min. Vos vos spėjome į keltą 23.30 val. Tarpusavyje kalbėjome, ar gerai, kad negrįžome per Tilžę?

Atėjo laikas, kai geriausia keliavimo priemonė po rusiškąją Prūsiją būtų nebet dviratis. Turintys vizą pase dviratininkai pereitų sieną kartu su pėsčiaisiais per nepilną valandą.

Norbertas STANKEVIČIUS,
Klaipėda, 2015 m. balandžio 30 d.–
gegužės 3 d. kelionė

Malviškių klebonija

Auros dvaras

Georgenburgas

Autentiškas dokumentas, liudijantis Alantos istorijos pradžią

Gintas ŠEIKIS, Vilnius

Daugelyje leidinių ir straipsnių nurodoma, kad Alantos vietovė pirmą kartą paminėta 1436 m., kai Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Kęstutaitis Alantą padovanojo Kristinui Astikui¹ už nuopelnus kovojant su Švitrigaila.

Iš tikrųjų, 1436 m. birželio 28 d. pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose paminėtas Alantos (Owantha) vardas, tačiau tai susiję visiškai su kitu istorijos faktu – su Žygimanto Kęstutaičio dokumentu, kuriuo jis patvirtino Vilniaus kašteliono Kristino Astiko dovio² užrašymą žmonai Onai. Astikai tuo laikotarpiu jau valdė didelius žemės plotus kaimyninėse Pienionių (Kavarsko) ir Užpalių apylinkėse.

Minėtą dokumentą XIX a. pirmojoje pusėje žymus to laikotarpio Lietuvos teisės istorikas Ignas Danilevičius (Ignacy Danilowicz; 1787–1848) išsamiai aprašė Lietuvos viduramžių istorinių dokumentų rinkinyje: „Žygimantas, Lietuvos, Rusios ir kt. didysis kunigaikštis, tenkindamas Vilniaus kašteliono Astiko asmeninį prašymą (*fidelis noster*), patvirtina jo skirtinį dovį (dotalium donationem) ir atsisakymą pagal dovio teisę (*dotalitium*) žmonos Onos naudai kiemų (dvarų) (*curias*) su kaimais: Alantos (*Owantha*), esančios prie Virintos upės, bei Deuklebiškos prie Dūkštos upės³ su visomis teisėmis, laisvėmis, valdymu, činšais, pajamomis ir priklausiniais, su kokiais Astikui Alantą suteikė kunigaikštis Aleksandras, tai yra Vytautas, tikras Žygimanto brolis, o Deuklebiškis atitinkamai nuo senų laikų priklausė Astikui. Žygimantas savo raštu patvirtina minėtą dovio donaciją (*in virtute veri dotalitii*) su visais priklausiniais, dabartine ir būsimąja nauda, pagal senas ribas, nieko sau nei savo palikuonims iš ten neišimant, bet suteikdamas Onai galią minėtas valdas laikyti, keisti, perleisti, duoti dukroms arba kam panorės. Datuota Trakuose, 1436 metų šv. Jono Krikštytojo oktavos ketvirtadienį (birželio 28 d.), dalyvaujant kilniems Chodkai Jurjevičiui, aukščiausiajam Lietuvos žemių dvaro maršalkai Petriui Mangirdaičiui ir bajorui Mikalojui Bilaškovičiui, kunigaikščio sekretoriui, bei daugeliui kitų liudytojų.“

Ignas Danilevičius, kuris paprastai tiksliai nurodydavo aprašyto dokumento saugojimo vietą bei būklę, šiame mus dominančiame pergamente apsiribojo įrašū: „Lotyniškas originalas saugomas Vilniaus kapitulose.“

Atliekant Vilniaus kapitulose archyvo inventorizaciją, kuri vyko 1913–1929 m. rengiant Vilniaus katedros ir diecezijos⁴ diplomatinį kodeksą, šis dokumentas nebuvo aptiktas. Žymus lenkų istorikas Jerzis Ochmanskis (Jerzy Ochmanski; 1933–1996), remdamasis Igno Danilevičiaus nuoroda, Žygimanto Kęstutaičio sudarytą dokumentą pripažino dingusiu. Taigi, atrodė, kad vertingas liudijimas apie Radvilų domeno (valdų) pradžias yra negrįžtamai prarastas. Bet lenkų istorikas Rafalas Javorskis (Rafal Jaworski) labai pasistengė ir prieš keliolika metų ne tik surado dokumento originalą, paskelbė jo pilną tekstą, bet ir atskleidė jo laikino dingimo priežastis, kurios vertos atskiros pasakojimo. Paaškęs, kad domantis dokumentas yra Lenkijos mokslų akademijos Kurniko bibliotekos pergamentų kolekcijoje⁵.

Išsiaiškinti, kaip pergamentas pateko į Kurniko bibliotekos rinkinius, tyrėjui padėjo dorsaliniai⁶ užrašai, kurie byloja, kad tas dokumentas XVI–XVIII a. buvo saugomas Nesvyžiaus rinkiniuose.

Rafalas Javorskis mano, kad pergamentas į Kurniko biblioteką pateko greičiausiai 1821 m. kartu su archyvinių dokumentų, atsidūrusių iš Nesvyžiaus, kolekcijos, kai grafas Tytusas Dzialinskis (Tytus hr. Dzialynski; 1796–1861) nupirko Nesvyžiaus archyvo dokumentų kolekciją iš buvusio Radvilų archyvaro ir bibliotekininko Kajetano Kvetkausko (Kajetan Kwiatkowski; 1796–1852), kuris, pasinaudojęs prasta savininkų kontrole, pasisavino nemažą dalį jo global patikėtų archyvinių dokumentų. Daug jų, nupirktų kunigaikščio Adomo Čartoriskio (Adam Jerzy Czartorski; 1770–1861), atsidūrė kunigaikščių Čartoriskų bibliotekos rinkiniuose ir Račinskių bibliotekoje Poznanėje, bet didžioji archyvo dalis pateko į Kurniko bibliotekos saugyklas. Tuo metu, kai Danilevičius dirbo prie savo diplomatinio kodekso, pergamentas kartu su kitais archyviniais dokumentais, nupirktais grafo T. Dzialinskio, jau buvo Kurniko bibliotekoje. Rafalas Javorskis mano, kad ten I. Danilevičius gavo galimybę prie jo prieiti, nes Vilniaus universiteto profesorius Joachim Lelewel (Joachim Lelewel; 1786–1861) dėka XIX a. trečiajame dešimtmetyje užmezgė kontaktą su grafu T. Dzialinskiu. Jie abu domėjosi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos teisės paminklais. Labai tikėtina, kad pergamento „savininkas“, padaręs jį prieinamą leidėjui, iškėlė sąlygą, kad

I. Danilevičius publikacijos atveju neatskleistų faktinės dokumento saugojimo vietos.

Grafas Tytus Dzialinskis turėjo priežasčių imtis atsargumo priemonių, nes tuo metu vyko teismo procesas, kurį jam iškėlė Radvilų palikuonys dėl kitų dokumentų pasisavinimo iš Nesvyžiaus archyvų. Tikriausiai todėl I. Danilevičius, norėdamas paskelbti apie savo atradimą, užuot pateikęs faktinę dokumento saugojimo vietą, nurodė klaidingą adresą – Vilniaus kapitulose archyva. Vėliau, atskleidus dingimo faktą, nepaisant Radvilų giminės palikuonių pastangų, iš Nesvyžiaus pasisavinta medžiaga nebuvo atgauta ir toliau liko Kurniko bibliotekos saugyklose.

Istorikai neabejoja Žygimanto Kęstutaičio patvirtinto dokumento originalumu. Tai patvirtina tiek jo išorės, tiek ir vidaus analizė (rašymo medžiaga bei rašto braižas, atitinkantis epochos reikalavimus). Prie dokumento prikabinas antspaudas bei jo pritvirtinimo būdas, kaip ir dokumento formuliaras ir turinys, nekelia jokių abejonių dėl jo autentiškumo.

Ant dokumento spalvotomis virvelėmis prikabinas į bespalvį vašką išpaustas 95 mm skersmens dokumento davėjo karališkas antspaudas. Yra žinomi du Žygimanto Kęstutaičio karališkojo antspaudų variantai. Pagal Marijano Gumovskio (Marian Gumowski; 1881–1974) tipologiją, ant Kurniko dokumento pakabinas antrosios atmainos antspaudas, naudotas didžiojo kunigaikščio kanceliarijoje 1434–1437 m. Kaip ir kitų išsaugotų egzempliorių, antspaudas išpaustas į bespalvį vašką ir puikiai išliko dėl jo apsaugojimo būdo. Antspaudas yra apie 40 mm pločio grubesnio vaško kiaute, kurio briaunos yra 20 mm storio ir apie 100 mm aukščio. Kiautas yra papildomai aptrauktas minkšta balta oda, kuri atlieka maišelio-voko funkcijas. Antspaude gana gerai išlikęs užrašas lotynų kalba gotiškais rašmenimis: *s + magistatis + incliti + principis + dni + sigismundi + dei : gracia + magni + ducis + lithwane + russie + et. 3*⁷.

Kristino Astiko žmonos Onos dovį sudarė du dvarai su kaimais: Deuklebiškis, kurį Astikas turėjo nuo seno (ab antiquo), bei Alanta, suteikta jam Vytauto privilegija. Pastarąjį faktą liudijantis dokumentas, be abejo, išplėstų chronologines Alantos ribas, tačiau šio istorinio šaltinio likimas ir konkreti Alantos paminėjimo jame data iki šiol nėra žinomi.

Tiek Lietuvos, tiek Lenkijos istorikų nuomone, Kurniko bibliotekoje saugomas dokumentas yra seniausias dovio taikymas Lietuvoje, už valdovo namų ribos, liudijimas⁸. Pats dovis galėjo būti užrašytas anksčiau, o 1436 m. – tik patvirtintas. Kurniko bibliotekoje saugomas dokumentas reikšmingas ir tuo, kad jis laikomas vienu pirmųjų ir (ar) vieninteliu didžiųjų kunigaikščių Kristinui Astikui sudarytu aktu, dokumentuojančiu Radvilų turtu pradžią.

Manau, kad šis dokumentas svarbus ne tik XV a. Lietuvos istorijos tyrinėtojams, bet ir Alantai, kitais metais švesiančiai savo vardo pirmojo paminėjimo 580-ąsias metines.

Dokumento tekstas

In nomine Domini amen. Ad perpetuam

rei memoriam. Cum humana opera in se sunt labilia et a memoria hominum, que labilis est et caduca, facillime evanescant, neccesse est, ut literarum apicibus et testimonio fidelium perhennentur. Proinde nos Sigismundus Dei gracia magnus dux Lithwanie, Russie ect. ad cunctorum perhennem memoriam tam presencium quam futurorum deducimus quibus expedit presencium per tenorem. Quomodo in nostra constitutus precencia magnificus Ostik castellanus Wylnensis noster fidelis dilectus sanus corpore et bene compos sue rationis animoque nichilominus deliberato, non compulsus nec coactus dedit, donavit et in verum seu legitimum dotalicium resignavit domine Anne conthorali sue legitime curias cum villis videlicet Owantha in fluvio Wyrintha et Dewklebischky in fluvio Duxsta sitas, cum omni jure, libertate, domino, cencibus, fructibus et proventibus necnon omnibus et singulis pertinenciis suis sicud per serenissimum principem dominum Alexandrum alias Witowdum germanum nostrum carissimum curiam Owantha ipsi Ostik data, Dewklebischky vero per ipsum Ostik tenta, ab antiquo sunt habita et possessa, rogatus precum per instanciam nos multiforem, quatenus dictam dotalicium donacionem nostris literis graciose confirmare dignaremur. Nos igitur ad preces ipsius inclinati contulimus, asscripsimus ac ratificamus necnon tenore presencium nostrarum literarum conferimus, asscribimus et ratificamus prefate domine Anne curias duas cum villis in virtute veri dotalicii cum omnibus suis spectanciis et utilitatibus, que nunc sunt et in futurum per humanam industriam fieri possunt prout in suis limitibus singulis longe, late et circumferencialiter ab antiquo sunt distince et limitate. Nichil pro nobis aut nostris successoribus iuris aut domum in eisdem reservantes, serviciis nostris et nostrorum successorum dumtaxat semper salvis, pacifice ac quiete perpetuis temporibus possidendas, habendas, tenendas, commutandas, alienandas, donandas, filiabus suis aut cui sibi libuerit dandas et in usus suos beneplacitos prout sibi melius, comodius et conculsus expedire videbitur convertendas. Ad quorum meliorem evidenciam presentes nostras literas nostro sigillo maiori fecimus communiri. Datum et actu min Troky feria quinta infra octavas sancti Johannis Baptiste anno domini millesimo quadragesimo tricesimo sexto. Presentibus strennuis et nobilibus Chodkone Jurgowicz, Petrashio Montgerdowicz tere Lithwanie supremo marschalco et nobili Nikolao de Blaszcowicz nostro secretario aliisque quampluribus testibus fidedignis.

Vardan Dievo, „Amen“. Įvykiui amžinai atminti. Kadangi žmogaus darbai netovūs patys savaime ir žmonių atmintyje, kaip ir greitai praeinantis nuomarių priepuolis, ir taip pat lengvai pamirštami, būtina patikimai įtvirtinti [juos] dokumentuose ir testamentuose. Dėl to mes, Žygimantas, iš Dievo malonės Didysis Lietuvos, Rusios ir t. t. kunigaikštis, įtvirtindami visų čia esančių ir būsimų [kartų] atmintyje, mes aprašome iš eilės čia esantiems paaiškinti. Kaip mūsų akivaizdoje bajoras Astikas, Vilniaus kaštelionas, ištikimas mūsų pavaldinys, sveikas kūnu ir būdamas aiškaus proto,

ir deramai apgalvojęs, nekurstomas ir neverčiamas, atidavė, dovanojo ir iš tikrųjų teisėtai perrašė kaip dovį kunigaikštytei Onai, savo sutuoktinei, teisėtai kiemus (dvarus) su kaimais, o būtent Alantą prie Virintos upės ir Deuklebiškos prie Dūkštos upės esančius, su visa teise, laisve, valdymu, cenzais, vaismedžiais bei visais derliais ir vienvaldžiam naudojimui prakilnius kunigaikštis Aleksandras, tai yra Vytautas mūsų maloningiausiasis, valdyti Alantą tam pačiam Astikui buvo davęs, kaip Deuklebiškos iš tiesų jis buvo perdavęs Astikui, nuo senų laikų yra jo valdomi, atkakliai daugel kartų meldamas į mus kreipėsi, kad mes suteiktume malonę įtvirtindami mūsų dokumentu žodžiu suteiktą dovį. Ir mes maloningai jo meldimus iš klausėme, surašėme ir priėmėme sprendimą, mes sugretiname iš eilės savo turimus dokumentus, mes parašėme atsakymą ir priėmėme sprendimą kunigaikštytei Onai teisėtai du kiemus su kaimais kaip tikrą kraįį su visais jų statiniais ir nauda, kuri žmonių dabar ir ateityje dėl žmonių veiklos bus, kad valdytų per visą ilgį, plotį ir apylinkes, pagal nuo senų laikų nustatytas ribas ir ežias. Niekas iš mūsų ar mūsų paveldėtojų teisės arba namo iš jų paveldėtojų, mūsų pavaldinių ir mūsų paveldėtojų, kol jie, būdami sveiki, taikoje ir ramybėje, amžinajam valdymui, naudojimui, išlaikymui, mainams, parduvimui, dovanojimui savo vaikams ar kam nors savo valia atiduoti arba naudotis saviesiems geradariams savo labui, naudai ir pelnui perduoti, gražinti negali. Geresniam įrodymui šie mūsų potvarkiai mūsų aukščiausiųjų antspaudu sutvirtinti, mes darome. Datuota Trakuose, 1436 metų šv. Jono Krikštytojo oktavos ketvirtadienį (birželio 28 d.), dalyvaujant kilniems Chodkai Jurjevičiui, aukščiausiajam Lietuvos žemių dvaro maršalkai Petriui Mangirdaičiui ir bajorui Mikalojui Bilaškovičiui, kunigaikščio sekretoriui, bei daugeliui kitų pasitikėjimo vertų liudytojų.“

Iš lotynų kalbos vertė
Ringailė SVIRSKAITĖ

Šaltiniai ir literatūra:

- Kornik, Biblioteka Polskiej Akademii Nauk, Zbior dyplomow, syg. 25. Dokument pergaminowy.
- Ignacy Danilowicz. Skarbiec diplomatow papiezkich, cesarskich, krolewskich, ksiazieczych, poslugujacych do skrytycznego wyjasnienia dziejow Litwy, Rusi Litewskie, t. 2, Wilno, 1862, s. 168, nr. 1735.
- Rafal Jaworski. Z najdawniejszych dokumentow do dziejow domny Radziwillowskiej.– Studia zrodloznawcze, t. XXXIX, Warszawa, 2001, s. 101–104.
- M. Gumowski, Pieczęcie książek kiteskich, „Ateneum Wileńskie“, 7, 1930, z. 3–4, s. 725–726.
- R. Petrauskas. Lietuvos diduomenė XIV a. pab.– XV a.: sudėtis–struktūra–valdžia, Vilnius, 2003.
- R. Petrauskas. Didžiojo kunigaikščio institucinio dvaro susiformavimas Lietuvoje (XIV a. pabaigoje–XV a. viduryje), Lietuvos metraštis, 2005/1, Vilnius, 2006, p. 5–38.
- M. Malczewska. Latifundium Radziwillow w XV do polowy XVI wieku, Historia, t. 7, Warszawa-Poznan, 1985.

¹Kristinas Astikas (1363 m. Trakuose–1442 ar 1443 m. Kernavėje) – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikas, kilęs iš Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino giminės, didikų Astikų giminės pradininkas. Spėjama, kad jis buvo Traidenio sūnaus Sirpučio sūnus, valdė Užpalių ir Pienionių (netoli Kavarsko) seniūnijas, Kernavę, Musninkus, Sešulius, Sirvintas, Upninkus, Alantą, kiemus (dvarus) tarp Šventosios upės ir Vilniaus. 1419–1442 m. Vilniaus kaštelionas. Gynė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės savarankiškumą nuo Lenkijos. 1398 m. kaip Užpalių vietininkas kartu su kitais bajorais pasirašė Salyno sutartį, nuo 1432 m. rėmė Lietuvos didįjį kunigaikštį Žygimantą Kęstutaitį, 1432 m. Gardine ir 1434 m. Trakuose pasirašė jam du ištikimybės aktus.

²Dovis (*dotalicium, dono*) – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės privilegijuoto luomo išteikėjus moters turtas, materialų vyro kompensacija (atsilyginimas) už atsineštą kraįį. Teisė užrašyti dovį žmonai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorams suteikė 1413 m. Horodlės privilegija. Iš pradžių dovio užrašymo forma ir dydis priklausė nuo vyro valios, bet XVI a. pr. šią procedūrą ėmė reguliuoti valstybė.

³Deuklebiškis (Dewklebischky) – buvusi vietovė prie Dūkštos upelio tarp Kernavės ir Maišiagalos.

⁴Diecezija – katalikų bažnyčios administravimo sritis.

⁵Lenkijos mokslų akademijos Kurniko bibliotekos administracija geranoriškai atsiuntė skaitmeninę šio dokumento kopiją, už tai esu dėkingas jos darbuotojams ir asmeniškai Gžegožui Kubackiui (Grzegorz Kubacki).

⁶Esantys ant dokumento, leidinio nugarėlės.

⁷3. „Garsojo magistrato vyriausiojo valdovo Žygimanto, iš Dievo malonės Didžiojo Lietuvos ir Rusijos kunigaikščio, antspaudas“.

⁸Už konsultacijas esu dėkingas Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto dekanui, profesoriui Rimvydui Petrauskui, to paties fakulteto profesorei Irenai Valikonytei bei humanitarinių mokslų daktarui Algirdui Baliuliui.

Fotografas yra ta trečioji akis

Pranciška Regina LIUBERTAITĖ, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

ne vien tik tas darbas buvo dirbamas. Kai susimąstai, kiek daug nuveikta, koks milžiniškas darbas nudirbtas derinant, fotografuojant, gludinat... Ir sekant, ir dalyvaujant Sąjūdžio įvykiuose, aktyviai lankantis kultūriniuose, visuomeniniuose renginiuose kaip jų metraštininkui, ima atrodyti, kad tiek darbinių beveik 50 metų kitam meno žmogui, mažiau organizuotam, kažin ar užtekėtų jėgų. Kiek daug įvairių temų nuotraukų fotomenininko Algimanto Žižiūno archyve galima rasti, bet dar neatrasta?! Ar bus atrasta? Ar kas nors to beveik Sizifo darbo imsis?

Tačiau šiandien ne apie tai sugalvojau rašyti, nors reiktų ir apie tai, kai prisimenu tiesiog suaugusį su fotoaparatu, visur su spėjantį ir nesuspėjantį, bėgantį, skubantį ir likimo skirtos sunkios ligos pristabdytą, dažnai deramai neįvertintą, o kartais ir nuvertintą, persekiojamą, paniekintą ar pažemintą, ir į tai reaguojantį gana skaudžiai, bet tyliai, garsiai nešaukiant ir neieškant tiesos, kuri nuskesta neleidžianti išplaukti į paviršių. Pagaliau apvogtą tiek vagių, kurie tikėjosi pasipelnę, tiek valdininkų ir „uabininkų“, abejingai žiūrinčių į tai, kad būtina atlyginti nuniokotų kūrybinių dirbtuvių patalpų padarytus nuostolius. Pro visą tą avarių, vargų, bėdų laviną, jau gaubiamą praeities miglų, kurią praskleidus, susimąstai, kaip visa tai pavyko pakelti ir išverti. Kartais labai iš toli, iš tų dar jaunystės laikų retkarčiais prasikala žodžiai: „Ačiū, kad padedi gyventi.“ Vadinasi, nebuvo lengva, tik didelis užsispyrimas ir atsidavimas savo profesijai, vienintelei tikrai mylimajai – FOTOGRAFIJAI, subrandino tokius vaisius, kurie supilti į neišsamią minčių ir vaizdų aruodą, pavadintą „Vaizdai ir mintys“. Ir ne tik jo portretų kolekcija, „Veidai ir mintys“, bet ir visas fotomenininko asmeninis archyvas, padovanotas Lietuvos valstybei perduodant į Valstybės centrinio archyvo Fotodokumentų skyrių, laukia tyrinėtojų, galbūt iminsiančių ne vieną bendravimo su žinomais kultūros ir meno žmonėmis mįslę, kai dažnai kitoje

75-erių metų jubiliejų atšventęs fotomenininkas Algimantas Žižiūnas. I. Randakevičienės nuotr.

ka palyginęs su kaktuso iš žemės siurbiamais syvais, kurie mene lyg ir niekad neturėtų baigtis, nors ir kaip dykumoje augančiam kaktusui trūktų vandens – to gyvasties šaltinio, iš kurio viskas prasideda ir leidžia tęstis.

Ir tos istorijos su kiekvienu portretuojamuoju yra skirtingos. Tokių istorijų nėra tik su atsitiktinai pagautais ir nufotografuotais užsienio svečiais arba su sunkiai prikalbiniais fotografuoti kultūros žmonėmis, nors amerikiečių poetas Alenas Ginsbergas pats

nuotraukos pusėje galima rasti užrašytą istoriją apie bendravimo su portretuojamuoju aplinkybes. Visos tos istorijos skirtingos, ne išgalvotos, o tikroviškos. Viena iš tokių istorijų yra nutikusi su šviesaus atminimo režisieriumi Juozu Miltiniu, kuris užrašęs „Man rodos, kad menininko santykis su gyvenimu gali būti, ar yra, toks, koks yra kaktuso santykis su žeme“ ir visą užrašą perbraukęs kryžmai, nes, pasak fotografo, režisieriui nepatiko nuotrauka, po kelerių metų vėl pateikė kitą užrašą, nes ta pati nuotrauka jau ėmusi patikti. Režisierius pateikė genialią mintį menininko santykį su aplin-

yra anglų kalba parašęs istoriją, taip pat tokia mums, lietuviams, neįskaitomą istoriją yra parašęs armėnų poetas, vertėjas Dovydas Ovanesas, galbūt kokią nors istoriją pasakoja telefonu kalbantis baletų šokėjas Jean Alavi, gruzinų aktorius M. Gudinadzė ir kt. Nieko jau nebepapasakos ant lovos ligoninėje sėdėjęs kolekcininkas, meno mecenatas ir žinovas, šviesaus atminimo Mykolas Žilinskas, bet liko jo paskutinių dienų šiame pasaulyje akimirka, su sunkiai įskaitomomis mintimis. Arba kolega Jonas Kalvelis – fotografijos poetas, sustingęs prie fotoaparato akutės, tarsi tebetęsiantis gamtos grožio Kuršių nerijoje įamžinimą, palikęs užrašą: „Reik pastebėti gamtos sukurta groži.“ Arba, arba, arba... Iki 1500 veidų su užrašais, dar pridėjus kiekvienam portretuojamajam 2, 3, 4, 5 ar daugiau variantų.

Dirbo tyliai ir kantriai, per daug nesireklamuodamas, tiesa, nuo 1987 m. surengęs nemažai parodų įvairiose Lietuvos vietose ir užsienyje. Ir apie tai jam antrina operos dainininkas Vincentas Kuprys šalia nuotraukos užrašytais žodžiais, „...laimi ne tas, kas garsiai šaukia,“ tarsi dviveidis panas su vaidybine kauke, kuri lyg ir sudvejina ir atbiboja nuo tikrovės. Taip atsitinka visiems, kurie atsidavė savo profesijai.

Pati išpūdingiausia man yra Vokietijoje gyvenančios poetės Aldonos Gustas nuotrau-

ka su šv. Onos bažnyčia, „iauginta“ i poetės viršugalvi, tarsi skleidžianti dieviškumo dovaną – poeziją iš poetės minčių gelmės:

*Aušta rytas
man akyse
Kur mano pradžia
Ten stiklo durys*

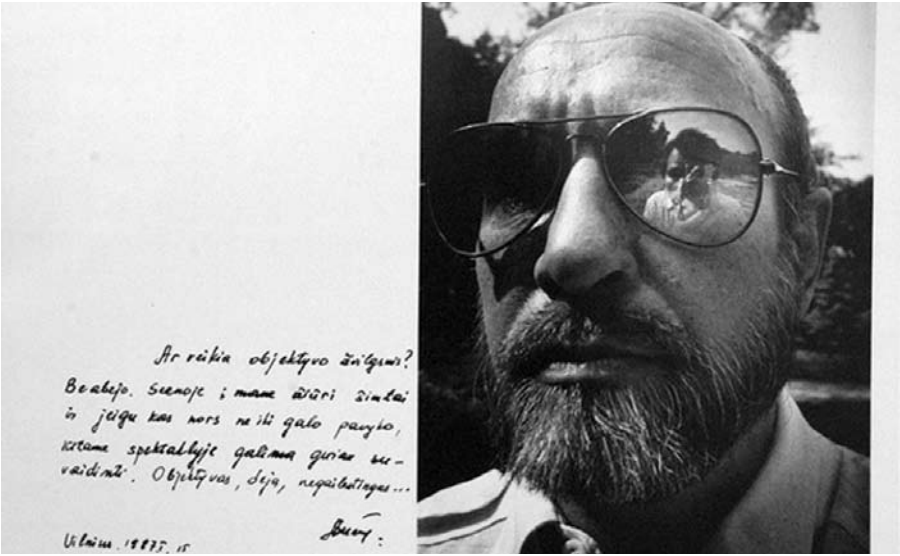
Aldona Gustas
Vilnius, 1983 09 14

1985 m. nufotografuotas kalbininkas Kazys Ulvydas, seniai įkopęs į Vėlių kalnelį, tarsi sudeda visus giluminius akcentus, būdingus ne tik lietuviams, bet ir kitoms tautoms per kalbą, samonę, gyvastį:

*Kalboje išdėtas visų
amžių, visų epochų
tautos protas, gyvybė,
siela bei išmintis.*

Kazys Ulvydas
1985 08 11

Visos portretuojamųjų mintys, paliktos šalia nuotraukų, parodo fotografuoto asmens santykį su pasauliu, požiūrį į kūrybą, asmeninį credo, gyvenimo ir kūrybinio darbo nuostatas ar net požiūrį į fotografa, kuris ėmėsi labai nelengvo darbo – prakalbinti kuriantį ar mokslo darbą dirbantį žmogų, kuris kartais i fotografavimosi procesą ir nuotraukos žiūri atsainiai, todėl dažnai atrodo neprieinamas, nepasiekiamas, sunkiai priprašomas parašyti keletą pamąstymų, kurie jam pačiam atrodo nereikšmingi, lyg netyčia lengva ranka mestelti arba sunkiai išspausti, nes prirėkdavo savo, kaip fotografo, primestos užduoties ilgai ir kantriai kaulyti arba net lakstyti keletą metų iš paskos, kad sutiktų būti įamžintas objektyvo akutės, tos trečiosios akies – fotografo, kurio didžiausias pasiekimas yra kantrybė tiek fotografuojant, tiek išprašant užrašo šalia nuotraukos. Tačiau tokia 50 nuotraukų, pateiktų lankytojams, visuma, sutelkta vienoje vietoje, pateikia jau vis tolyn nugrimztantį laikmetį, i kurį žiūrės ir galbūt stebėsis ateinančios kartos: iš kur tiek kantrybės, pasišventimo, rimties ir susitelkimo fotografo darbui, kuris atspindi jau praėjusią, toli nuo šių dienų skubos ir kartais net atsainumo bei vienadieniško blizgesio pasilikusią epochą.

A. Žižiūno 1987 m. padaryta aktoriaus Antano Šurnos nuotrauka iš ciklo „Veidai ir mintys“

Pergalės diena 1945 metais: ar gegužės 8 d., ar gegužės 9 d.?

Lietuvos edukologijos universiteto prof. dr. Juozas SKIRIUS

Atkelta iš 1 p.

kelis mokyklinius istorijos vadovėlius ir pasiaiškinkime, kaip yra nušviestas Vokietijos kapituliacijos klausimas, ar yra kokia nors kaita vertinimuose. Pirmasis vadovėlis, pasižymintis gausia ir įdomia faktine medžiaga, tai – *Naujausųjų laikų istorija* 10 klasei (A. Kasperavičius, R. Jokimaitis, A. Jakubčionis), išleista *Šviesos* leidyklos 1993 m. Vadovėlio 167 puslapyje rašoma: „Gegužės 8–9-osios naktį vokiečių vyriausiosios kariuomenės vadovybės įgaliotiniai Berlyne pasirašė besąlyginės kapituliacijos aktą.“ Dėmesys skirtas Vokietijos kapituliacijos akto pasirašymui, kurį organizavo TSRS vadovybė. 2006 m. *Krontos* leidykloje išleisto vadovėlio *Naujausųjų laikų istorija* 10 klasei iš serijos *Pasaulis ir Lietuva* (8 autoriai ir recenzavo 5 garsūs mokslininkai) 164 puslapyje praktiškai pakartota tai, kas buvo parašyta prieš 13 metų: „Naktį iš gegužės 8-osios i 9-ąją vokiečių vyriausiosios kariuomenės vadovybės įgaliotiniai Berlyne pasirašė besąlyginės kapituliacijos aktą.“ O štai po metų, t. y. 2007 m., *Briedžio* leidyklos išleistame *Istorijos vadovėlyje* 10 klasei (I dalis, serija *Laikas*; 5 autoriai ir 3 recenzantai) jau randame pakankamai aiškų dviejų kapituliacijos aktų pateikimą: „Gegužės 7 d. Reimse, Prancūzijoje, Vokietijos karinė vadovybė pasirašė besąlyginės kapituliacijos prieš antihitlerinę koaliciją aktą. Tačiau, teigdami, kad pergalę kare daugiausia lėmė Raudonoji armija, sovietai privertė vokiečius kapituliuoti dar kartą – gegužės 8-ąją (SSRS galiojusiu Maskvos laiku gegužės 9-ąją), Berlyne. Kadangi buvo du kapituliacijos aktai, iki šiol Vakarų šalyse Pergalės Europoje diena švenčiama gegužės 8-ąją, o Rusijoje ir kai kuriose buvusiose SSRS šalyse – gegužės 9 dieną“ (p. 90). Leidyklos *Baltos lankos* 2010 m. išleistoje mokymo priemonėje *Istorijos vadovėlis* 10 klasei (I dalis) vėl

grįžtama prie pradinio vertinimo: „Gegužės 8 d., vėlai vakare vokiečiams pasirašius kapituliacijos aktą [2], baigėsi karo veiksmai Europoje“ (p. 193). Tikėdamasis aiškesnio ir detalesnio paaiškinimo, žvilgtelėjau i tos pačios leidyklos (*Baltos lankos*) išleistą priemonę *Istorijos vadovėlis* 12 klasei (II dalis). Bet 75 puslapyje randame praktiškai tą patį pakartojimą: „Vokietijos galutinis besąlyginis kapituliacijos aktas buvo pasirašytas gegužės 8-ąją Berlyne. Karas Europoje baigėsi.“ Štai tokie būtų pastebėjimai mūsų dabartiniuose istorijos vadovėliuose.

Turiu pasakyti, kad ir užsienio istorikų akademinuose darbuose, išverstuose i lietuvių kalbą, gana skurdi informacija tuo klausimu. Pavyzdžiui, garsaus britų istoriko A. J. P. Taylor'o knygoje *Nuo Sarajevo iki Potsdamo. Europa 1914–1945* (Vilnius: Baltos lankos, 1994) dar lakoniškiau ir nelabai aiškiai sakoma, kad „1945 m. gegužės 8 d. Vokietijos kariuomenės paskelbė besąlygišką kapituliaciją“ (p. 192). O Eric'as Hobsbawm'as knygoje *Kraštutinumų amžius. Trumpasis XX amžius: 1914–1991* (2000) ir Henry Kissinger knygoje *Diplomatija* (2003) visiškai nemini kapituliacijos. Štai knygoje *Iliustruota Antrojo pasaulinio karo istorija* (2000) autoriai Owen Booth ir John Walton rašo, jog „gegužės 7 dieną, Vokietija oficialiai kapitulioavo“ (p. 205). Ta pati gegužės 7 d. data ir „gegužės 8 d. kapituliacijos aktą sovietų generaliniame štabe Berlyne“ nurodoma iš vokiečių kalbos išverstame Pasaulio istorijos atlaso II tomo (2001) 527 puslapyje. Be to, čia pažymėta, kad „visuotinė kapituliacija įsigali gegužės 9 d.“.

Įdomu pastebėti, kad net rusų kalba Maskvoje 2001 m. išleistame akademiname vadovėlyje *Europos ir Amerikos šalių naujausųjų laikų istorija XX amžius* (I dalis, 1900–1945) nenurodant datų rašoma: „Besąlyginė kapituliacija daugumos gyventojų [turima

galvoje vokiečius – J. S.] buvo priimta su akivaizdžiu palengvėjimu (*obligenijem*). Trečiojo Reicho istorija pasibaigė. Vokietija stovėjo ant naujos epochos slenkščio“ (p. 326). Konkrečios Vokietijos kapituliacijos datos nenurodymą gal būtų galima vertinti kaip savaime suprantamą rusiškąjį kapituliacijos variantą.

O kaip iš tiesų buvo, kalbant apie Vokietijos kapituliaciją ar kapituliacijas? Kas vyko 1945 m. gegužės mėn. pradžioje? Praskleisti skraistę gali padėti to meto dokumentai (jau senokai publikuotas JAV, TSRS ir D. Britanijos vadovų susirašinėjimas) ir, suprantama, specialūs istorikų tyrinėjimai.

Reikėtų pradėti nuo balandžio 26 d., kai JAV prezidentas H. Trumenas telegrama informavo J. Staliną, jog gavo iš JAV pasiuntinio Švedijoje žinią, kad i Švedijos vyriausybę kreipėsi Himleris, Vokietijos vyriausybės vardu (be Hitlerio žinios, kuris, kalbama, serga), žadėdamas, kad visos vokiečių ginkluotos pajėgos Vakarų fronte, įskaitant Norvegiją, Daniją ir Olandiją pasirengusios kapituliuoti prieš JAV ir D. Britaniją. Tačiau H. Trumenas, minėtoje telegramoje, patvirtino savo poziciją J. Stalinui, jog pagal sąjungininkų susitarimą, Vokietija privalo besąlygiškai kapituliuoti visuose frontuose, t. y. ne tik Vakaruose, bet ir Rytuose, iš karto, vienu metu. Tą pačią dieną J. Stalinas atsakė, jog „prezidento pozicija, kad Vokietija privalo besąlygiškai kapituliuoti visuose frontuose, yra teisinga“. Gavęs tokį pritarimą H. Trumenas per savo pasiuntinį Stokholme informavo apie tai Himlerio agentą. Taigi, svarbu pažymėti, kad sąjungininkai sutarė, jog Vokietijos kapituliacija turi įvykti vienu metu visuose frontuose. Drauge reikia pasakyti, kad istorikai Himlerio pasiūlymą vertina, kaip bandymą suskaldyti sąjungininkus, t. y. amerikiečius ir britus atitraukti nuo sovietų. Tokioms provokacijoms paskutiniame karo Europoje etape Vakarų sąjungininkai nepasidavė. JAV istorikas Herbertas Feisas,

pabrėždamas sąjungininkų vieningumą, pažymi, kad prezidentas H. Trumenas nuolat palaikė ryšį su J. Stalinu, sistemingai ir detalčiai jį informavo apie įvykius Vakarų fronte, apie generolo Eizenhauerio planus.

Vokietijos kapituliacijos idėja pradeda realizuotis po A. Hitlerio mirties balandžio 30 d. Ypač kai Raudonoji armija, vadovaujama maršalų Žukovo ir Konevo, gegužės 2 d. apsiautė Berlyną. Kai kontradmirolas Karlas Denicas (1891–1980), kitokio kirpimo vadovas, gegužės 1 d., pagal A. Hitlerio testamentą, tampa Vokietijos Reichskancleriu ir vyriausiuoju karo vadu. O gegužės 2–5 dienomis jis suformuoja naują imperijos vyriausybę Miurvike-Flensburge.

Tačiau Vokietijos kapituliacija vienu metu, ko siekė sąjungininkai, neįvyko, nes žinome, kad gegužės 2 d. karo veiksmai baigėsi pietų fronte Italijoje, kur kapituliacijos aktas buvo pasirašytas prieš kelias dienas; gegužės 4 d. vokiečiai kapitulioavo Šiaurės Vakarų Europoje ir jų vadovybė pasirašė kapituliacijos aktą britų maršalo Montgomerio štabe Liuneburge; o gegužės 7-tos naktį 2 val. 41 min. JAV ginkluotų pajėgų vado generolo Eizenhauerio štabe (nedidelės mokyklos patalpose) Reimse buvo pasirašytas dar vienas kapituliacijos aktas, kuris apėmė visas Vokietijos ginkluotąsias pajėgas. Kaip nurodo Antrojo pasaulinio karo vienas iš stambiausių specialistų britų istorikas B. Lindel Gargas, „šito žymiai platesnio akto pasirašymas vyko dalyvaujant rusų, amerikiečių, britų ir prancūzų atstovams“. Vokietijos admirolas fon Frideburgas ir Vokietijos generalinio štabo viršininkas (iki gegužės 3 d.) generolas Alfredas Jodlis, K. Denico įgalioti, pasirašė kapituliacijos aktą.

Prieš tai, t. y. gegužės 5 d., H. Trumenas asmeniškai ir slapta informavo J. Staliną, jog „generolas Eizenhaueris praneš, kada jis oficialiai skelbs Pergalės dieną Europoje, tam, kad

Nukelta i 7 p.

Aštuoniasdešimt pavasarių kovos už lietuvišką žodį

Monika RYBELIENĖ, Molėtai

Paskutinį gegužės savaitgalį solidų 80-ies metų jubiliejų minėjo aktyvus visuomenės veikėjas, lietuviybės puoselėtojas Vilnijos krašte, ilgametis Marijampolio Meilės Lukšienės gimnazijos direktorius, atkurtos lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis. Apie šio žmogaus indėlį lietuviybės sklaidai Vilnijos krašte parašytas ne vienas straipsnis, knyga, jo nuopelnus Lietuvos švietimo sistemai įvertino ne tik Lietuvos Respublikos Vyriausybė, bet ir Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė. Apie iškilų direktoriaus Algimanto Masaičio asmenybę norisi kalbėti ne tik dėl to, kad jis mini gražią sukaktį, bet ir dėl to, kad jis buvo, yra ir išliks man visą gyvenimą mokytojas iš didžiosios raidės.

Gimtadienio proga pasveikinti A. Masaičio suėjo nemenkas būrys bendraminčių, buvusių kolegų, mokinių ir giminaičių, taip pat Rytų Lietuvos mokyklų direktorės. Kiekviena iš jų A. Masaičiui dėkojo už išlikusias, gyvenimui prikeltas mokyklas, laimingus vaikų veidus, už jo ryžtą ir atsidavimą darbui kabino ažuolo vainiką, teikė dovanų didelį medalį...

Jubiliejaus ceremoniją kuravo ir svečius pristatė Švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas J. Vasiliauskas. Buves mokiny, dabar LR Prezidento kancleris Giedrius Krassauskas jubiliatui įteikė padėką, kaip Lietuvos švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkui už ilgametį ir nenuilstamą lietuviybės ir tautiškumo puoselėjimą. Seimo nario Rytų Kupčinsko vardu direktorių sveikino jo padėjėja. Neeilinio jubiliejaus proga A. Masaičiui sveikinimai atkeliavo ir iš LR Švietimo ir mokslo ministerijos, Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų pirmininko Gabrieliaus Landsbergio kabineto. Daug gražių žodžių bendražygiui pasakė „Vilnijos“ draugijos pirmininkas dr. Kazimieras Garšva, Mykolo Romerio universiteto docentas Gediminas Kazėnas.

Atsidėkodamas sveikintojams direktorius vedė improvizacinę pamoką apie pačią geriausią pasaulyje mokytojo profesiją.

Mokytojas iš didžiosios raidės

Apie šią A. Masaičio asmenybės pusę labiausiai norisi prisiminti ir man. Mokykloje direktorius A. Masaitis buvo pavyzdys ne tik mokytojams, bet ir mokiniams. Pagarba, orumas ir tvirtas tikėjimas tuo, ką ir kodėl jis daro, buvo juntamas visoje mokyklos bendruomenėje.

Darbas dėl gražesnio Vilnijos krašto rytojaus

Algimanto Masaičio 80-ies metų jubiliejaus minėjimo dalyviai Marijampolyje

be menkiausio pykčio ar pagiežos krislelio jam kenkiantiems žmonėms mane jau anuomet žavėjo. O šiandien, skaitant direktoriaus išleistos knygos „Marijampolio vaikai“ pratarmės paskutinius sakinius: „Ne pyktį noriu sėti. Ne keršyti tiems, kurie man trukdė dirbti. Tik papasakoti tiesą dabartinei kartai. Kad ją žinotų ir ateities kartos. Kad suprastų, kokia kaina buvo atkurta Lietuva Pietryčių Lietuvoje“, suprantu, kad būtent tokių: nuolankių, tarnaujančių savo svajonėms, idealams žmonių, kaip direktorius, šiandien Lietuvai stinga, kad ji bendroje sąmonėje taptų tokia, apie kokią kalba daugelis mūsų šalies gyventojų. Apie mokytojo darbą jau minėtoje knygoje A. Masaitis kalba: „Žinojau, kad tai beribė erdvė, amžių amžius laukianti artų. Mane žavėjo 1918 m. Nepriklausomybės atgavusios Lietuvos pedagogų vyrų pasiryžimas Lietuvos vaikui dovanoti pačią humaniškiausią pasaulįje tautinę mokyklą, kurioje vaikas augtų protingas, laisvas ir saugus. Daugelis talentingiausių vyrų rinkosi mokytojo kelią irėjo juo, vesdami vaikus į šviesesnę Lietuvą. Norėjau sėdėti jų pavyzdžiu, išsaugoti jų idėjų tęstinumą.“

Algimanto Masaičio direktorystės metais šioje mokykloje mokėsi vaikai igijo ne tik visas pagal bendrąsias ugdymo programas būtinas žinias, bet ir daug gyvenimiškų patirčių – mylėti savo veiklą, žinoti, ko siekti, ir tvirtai eiti pasirinktu keliu, neužmiršti, kad ir kur bebūtum, jog esi Lietuvis. Tikro Lietuvos tapatybės, suformuota dar mokykloje ir šiandien skleidžiasi daugelyje iš mūsų. Už

tai, kas sudaro dabartinę mūsų savastį, mūsų sąmoningumo žemėlapi, didžiąja dalimi turime būti dėkingi mokyklos direktoriaus puoselėjai griežtai, teisingai tvarkai ir jo kiekvienam mokiniui rodytam rūpesčiui.

Giliai atmintyje išsirėžę pertraukų metu išsakyti direktoriaus pamastymai apie gyvenimą, jo vertybes ir aukojimąsi dėl aukštesnių tikslų, kad geriausiai tai geba pedagogai iš prigimties, kurie neskaičiuodami laiko dirba mokiniams. Taip pat gerai pamenu ir jo pamokymus apie tai, kaip svarbu šeimoje pakloti tinkamą pamatą santykiams, ant kurio vėliau augs vaikai. Apie tai jis daug kalba ir knygoje „Marijampolio vaikai“: „Mama, mama! Kad žinotum, kokią turtą anuomet man dovanojai, kokius lobius į mane iliejai. Metai, dešimtmečiai nepajėgė to išrauti iš dvasios gelmių. Tavo švelniai glostantys lietuviški žodžiai, tavo didžiulė meilė, persmelkta reiklumu ir atsakomybe, klojo mano gyvenimo grindinį. Priežodžiai, patarlės, mįslės, minklės... Aibės tautosakos perlų, kuriuos paaugęs brolis Albinas užrašė, praturtindamas lietuvių tautosakos archyvus. O man, linkusiam į tiksluosius mokslus, tavoji liaudies pedagogika išliko kaip didžiausias paveldas. Mano mama buvo tikra lietuvi motina, kuri ant savo pečių nešė Dievo Lietuvai skirtą dvasinių vertybių kraitį. Ji man ir broliui Albinui padėjo tris kertinius akmenis viso gyvenimo rūmų: išmokė mylėti Lietuvą, giliai į vaiko

dvasinę erdvę įmūrijo Dievo paveikslą. Ir trečia – išmokė darbštumo. <...> Mūsų tėvas Jonas Masaitis buvo nepaprastai darbštus, talentingas, mylintis vaikus, jis ranka ranson su savo žmona tvirtaiėjo lietuviškuoju keliu. Tėvo pavyzdys mums buvo ypač įtaigus. Jis man ir broliui atvėrė Lietuvos istorijos platybes. Lietuvos didieji kunigaikščiai buvo ne istorinės pasakos, o realūs, tikri tautos sargai. Jų vardai mums primindavo didžiąsias pareigas – saugoti valstybę, jei ji okupuota, ruošti ją vaduoti. Gyventi tautos interesais ir augti tautos žmonėmis. <...> Jis tikėjo, kad jo ir mamos gyvenimo būdas mums suvešės.“

Direktorius mus visus mokė ir moko to, kuo pats gyvena, šventai tiki, kad visa, ką esame įsisavinę, galėsime perduoti savo vaikams – tikrą patirtį su kelių kartų išgyventa istorija. Už jos puoselėjimą, rinkimą ir fiksavimą šiam žmogui dėkingos bus kartų kartos, o jis pats nebesijaus skolingas Vilnijos krašto žmonėms. „Kai Vilnius grįžo Lietuvai, tėvelis buvo vienas šio krašto veiklių veikėjų, dalyvavęs nustatant Lietuvos-Baltarusijos sieną, tada jau gyvenome netoli Turgelių, Akmenynėje. Daniliškių, Akmenynės kaimo vaizdai išliko atmintyje. Paaugęs vis domėjaisi šio krašto praeitimi. Daug vėliau supratau, kiek Lietuva skolinga žemėms, kuriose skamba svetima kalba. Studijų metais jau rimtai ruošiausi „atiduoti“ skolą – padėti krašto žmonėms sužinoti savo tikrąsias kilmės šaknis“, – rašė A. Masaitis.

Pergalės diena 1945 metais: ar gegužės 8 d., ar gegužės 9 d.?

Lietuvos edukologijos universiteto prof. dr. Juozas SKIRIUS

Atkelta iš 6 p.

mes [t. y. JAV, TSRS, D. Britanija ir Prancūzija – J. S.] galėtume koordinuoti savo veiksmus ir vienu metu padaryti pareiškimą“. Be to, JAV prezidentas dar atsiklausė, ar tai J. Stalinui priimtina ir nurodė, kad analogiška informacija yra siunčiama Čerčiliui. Sekančią dieną į tai J. Stalinas atsakė teigiamai, pritardamas bendrų veiksmų idėjai. Ir drauge pažymėjo, kad „Čerčilis siūlo nustatyti pareiškimo skelbimo laiką: trečia valanda po pietų pagal britų vasaros laiką, kas atitinka ketvirtą valandą po pietų pagal Maskvos laiką ir devintą valandą ryte pagal Vašingtono laiką“. Tokiam pasiūlymui J. Stalinas taip pat pritarė. Atrodo, kad viskas suderinta ir visoms pusėms priimtina.

Ir štai gegužės 7 d. JAV prezidentas siunčia griežtai slapta telegramą J. Stalinui, pranešdamas, kad šiandien gavo iš generolo Eizenhauerio informaciją apie numatomą Vokietijos kapituliacijos bendrą paskelbimą. H. Trumenas rašo: „Tikiuosi, kad Jus tenkins, kad kapituliaciją bus skelbiama gegužės 8 d. 9 valandą ryte Vašingtono laiku.“ Drauge nurodoma, kad analogiška telegrama pasiūsta Čerčiliui. Tą pačią dieną H. Trumenas gauna iš J. Stalino slapta ir asmeninio pobūdžio telegramą, kurioje dėstoma, jog Raudonosios armijos vadovybė abejoja, ar vokiečių karinė vadovybė įvykdys kapituliaciją Rytų fronte, nes, anot J. Stalino, perimtos vokiečių radioinformacijos rodo, kad dalis vokiečių karinių grupių nusiteikę priešintis ir nepaklusti Denico įsakymui kapituliuoti. Todėl, kaip nurodoma telegra-

moje, Raudonosios armijos vadovybė nori išlaukti iki momento, kuomet kapituliuos vokiečių pajėgos Rytų fronte. Ir todėl reikia atidėti bendrą visų Vyriausybių skelbimą apie vokiečių kapituliaciją iki gegužės 9 d. 7 valandos vakaro Maskvos laiku.

Tokią netikėtą J. Stalino poziciją atskleidė maršalas G. Žukovas savo memuaruose. Štai ką jis rašo: „Gegužės 7-ąją į Berlyną man paskambino J. Stalinas ir pranešė: – Šiandien Reimse vokiečiai pasirašė besąlyginės kapituliacijos aktą. Didžiausi karo sunkumai, – tęsė jis, – gulė ant tarybinių žmonių, o ne sąjungininkų pečių, todėl kapituliacija turi būti pasirašyta Vyriausiajai visų šalių antihitlerinės koalicijos vadovybei, o ne tikintai Vyriausiajai sąjungininkų kariuomenės vadovybei. Aš nesutinku su tuo, – tęsė J. Stalinas, – kad kapituliacijos aktas buvo pasirašytas ne Berlyne, fašistinės agresijos centre. Mes susitarėme su sąjungininkais Reimse pasirašyti aktą laikyti parengiamuoju kapituliacijos protokolu. Rytojį Berlyną atvyks vyriausios vokiečių vadovybės ir Vyriausiosios sąjungininkų kariuomenės vadovybės atstovai. Vyriausiosios tarybinės kariuomenės vadovybės atstovų skiriu jus“ (Žukovas G. *Atsiminimai ir apmąstymai*. Vilnius, 1984, t. 2, p. 366–367). Tai gi, viskas iš esmės pasikeitė, įvyko kažkas tokio (???). J. Stalino pozicijose, ko dar nežinojome. Bet galima taip pat manyti, kad ir J. Stalinas Rytų fronte norėjo turėti savą vokiečių kapituliaciją, kokias turėjo britai ir amerikiečiai.

H. Trumenas per TSRS ambasadorių Vašingtone A. Gromyką gegužės 8 d. pasiuntė J. Stalinui laišką, kuriame pažymėjo, jog Vokietijos kapituliacijos paskelbimo klausimas

Vašingtone ir Londone parengtas tiek, kad jau nėra galimybės jo atidėti. Trumenas ir Čerčilis, anot istoriko Herberto Feiso, baiminosi, kad Vakarų fronte gali būti nepateisinamų praradimų, todėl viešai, kaip buvo sutarta, paskelbė apie Vokietijos kapituliaciją be J. Stalino savo šalyse. Jau be J. Stalino! Si informacija Britanijoje ir Amerikoje iššaukė didžiulį gyventojų džiaugsmą ir palengvėjimą. Tiesa, kaip pažymi H. Feisas, amerikiečius neramino mintys apie karą su Japonija. Tarybų Sąjungoje spauda paskelbė tik užuominas apie Vokietijos kapituliaciją Reimse ir tai pateikė kaip „išankstinę kapituliaciją“. Kaip rašo H. Festas, J. Stalinas užsispyrusiai reikalavo iš sąjungininkų, kad Berlyne, kurį Raudonoji armija užėmė ir kontroliavo, įvyktų kapituliacijos akto oficialus ratifikavimas. Suprantama, kad tuo buvo siekiama pabrėžti Raudonosios armijos ypatingą vaidmenį pergalėje prieš nacizmą.

Gegužės 8 d. ryte į Berlyną iš Maskvos atskrido A. Vyšinskis. Jis turėjo visą reikalingą Vokietijos kapituliacijai dokumentaciją. Vidurdienį atvyko D. Britanijos aviacijos maršalas Artūras Tederis, JAV oro pajėgų vadas generolas Karlas Spatsas ir Prancūzijos armijos generolas Žanas Delatras de Tasinji. Visą dieną į Berlyną rinkosi žurnalistai, spaudos korespondentai. Iš Flensburgo atvyko anglų saugomi paskutinis Vokietijos generalinio štabo viršininkas feldmaršalas Vilhelmas Keitelis, admiralas fon Frideburgas ir aviacijos generolas pulkininkas Štumpf, kurie turėjo dalyvauti dar kartą pasirašant kapituliacijos aktą.

Buvo nutarta pasirašymo procedūrą atlikti Berlyno rytinėje dalyje Karlshorste,

buvusios vokiečių karo inžinerijos mokyklos dviaukščio pastato valgyklos salėje. Visi sąjungininkų karininkai susirinko gegužės 8 d. 23 val. 45 min. maršalo G. Žukovo kabinete. Lygiai 24 val. suėjo į salę, kur buvo atvesti ir vokiečiai. Gegužės 9-ąją 0 val. 43 min. feldmaršalas Keitelis pasirašė besąlyginės kapituliacijos aktą ant penkių egzempliorių. Akto pirmame punkte ir buvo skelbiama, jog vokiečių „ginkluotųjų pajėgų, dabartiniu metu vadovaujamų vokiečių vadovybės, besąlygine kapituliacija Vyriausiajai Raudonosios Armijos vadovybei ir Vyriausiajai sąjungininkų ekspedicinių jėgų vadovybei“. Tai vertindamas istorikas H. Feisas pažymėjo, kad feldmaršalas Keitelis „pasirašė pripažinimą apie Vokietijos pilną pralaimėjimą“ (p. 552). Ir tik tada J. Stalinas oficialiai paskelbė apie Pergalę. Tarybų Sąjungoje prasidėjo masinė šventė...

Tarybinėje ir dabartinėje Rusijos istoriografijoje dominuoja nuomonė, kad Vakarų istoriografija sąmoningai Pergalės dieną sieja su kapituliacijos akto pasirašymo procedūra Reimse, o akto pasirašymą Berlyne vertina kaip kapituliacijos akto ratifikaciją, tuo siekdama sumenkinti TSRS indėlį pergalėje prieš nacizmą. Todėl Vakarų šalyse Pergalės diena yra švenčiama gegužės 8 dieną.

Kaip žinome, Vakarai neužmiršo ir gegužės 9 dienos, kuri yra įvardyta, kaip Europos diena, nes tą dieną 1950 metais Robertas Šumanas, pasirašydamas dokumentus, padėjo pagrindus Europos Sąjungai.

Pranešimas skaitytas Vilniaus istorijos mokytojams 2014 m. balandžio 28 d. LEU II rūmų A5 auditorijoje

Nr. 3 (3)**Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms****2015 m. birželis**

Tėviškės aušra

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ, Uljanovo (Kraupiško) vidurinės mokyklos mokytoja

„Svečiuose pas Donelaitį“ susirinko per šimtą dalyvių iš įvairių Kaliningrado srities mokyklų, Šiaulių K. Donelaičio draugijos nariai

Nors praėjo Kristijono Donelaičio metai su daugybe renginių, skirtų didžiajam būrų dainiui, tačiau dėmesys poetui neišblėso. Karaliaučiaus krašto (Kaliningrado srities) mokyklose nuaidėjus paskutiniam skambučiui ir pasibaigus mokslo metams, paskutinįjį gegužės šeštadienį vėl susirinkome Tolminkiemyje į moksleivių literatūros ir muzikos šventę „Svečiuose pas Donelaitį“.

Du autobusai, pilni moksleivių, pirmiausia atvyko į Lazdynėlius prie paminklo K. Donelaičiui. Padėjome gėlių, uždegėme žvakes. Į susirinkusius kreipėsi šio renginio organizatorius muzikos mokytojas iš Kaliningrado (Karaliaučiaus) Algirdas Karmilavičius. Apie K. Donelaitį, jo gimtinę ir kūrybą papasakojo Kaliningrado srities regioninės lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas. Susirinkusius poeto gimtinėje sveikino Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Kaliningrade laikinai einantis generalinio konsulo pareigas Vytautas Umbrasas.

Tolimesnė kelionė Donelaičio žeme į Tolminkiemį. Kadangi muziejus dar uždarytas remontui, visi susirinko prie klebonijos. Į renginį atvyko daugiau kaip pusantro šimto dalyvių iš įvairių srities mokyklų, besimokantys lietuvių kalbos, etnokultūros ir muzikos, Šiaulių K. Donelaičio draugijos nariai. 5 ha muziejaus teritorijoje pasklido moksleiviai: prie muziejaus, klebonijos, šulinio, pasivaikščiojo tais takais, kuriais beveik prieš 300 metų vaikščiojo poetas,

kur gyveno 37-erius metus ir kūrė. Tolminkiemis skendo besibaigiančio pavasario žalumoje, skaisčiai švietė saulė, virš apylinkės skraidė K. Donelaičio apdainuoti gandrai.

Laikinais einantis generalinio konsulo Kaliningrade pareigas V. Umbrasas sakė, kad tai K. Donelaitis sutelkė visus, pasidžiaugė, kad takai pas poetą neužžėlė. Konsulas padėjo mokytojams, ansamblių vadovams, moksleiviams ir svečiams už atvykimą ir pakvietė pavasarį vėl sugrįžti pas Donelaitį, nes tokia šventė jau tapo tradicija. P. V. Umbrasas padėjo šiauliečiams, atvykusiems į Tolminkiemį 30-ąjį kartą.

Muziejaus direktorė Liudmila Silova pasidžiaugė, matydama tiek atvykusiųjų į Tolminkiemį, prisiminė tuos laikus, kai į talką šventę atvykdavo 8-9 autobusai iš Lietuvos: Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Marijampolės, Tauragės. Pirmoji tokia šventė talka buvo prieš 35-erius metus. Direktorė pakvietė dažniau atvykti į Tolminkiemį. Po mėnesio bus baigtas muziejaus remontas, atnaujinta ekspozicija.

Izolina Lingienė, Šiaulių K. Donelaičio draugijos pirmininkė, susirinkusius pasveikino K. Donelaičio žodžiais. Pilnas autobusas penkiadešimt žmonių, kaip ir kasmet atvyko nusilenkti didžiajam būrų dainiui, aplankė Lazdynėlius, prie paminklo padėjo gėlių. P. Izolina padėjo A. Bartnikui už pakvietimą, A. Karmilavičiui – už organizacinį darbą, muziejaus darbuotojams – už svetingą priėmimą.

Šventę pradėjo Uljanovo (Kraupiško)

vidurinės mokyklos moksleivės, padėkavusios lietuvių poetų eiles apie K. Donelaitį (mokytoja E. A. Bukontienė), Černyševskoje (Eitkūnų) kultūros namų folkloro ansamblis „Liepona“ (vadovė Nijolė Naimušina) padainavo lietuvių liaudies dainų.

Skambius lietuvių poetų eilėraščius padėkavo Nesterovo (Stalupėnų) ir Pobedino (Šilėnų) vidurinių mokyklų moksleivės, kurias moko Tatjana Rodenko.

Sovetsko (Tilžės) 3-osios pagrindinės mokyklos ir Sovetsko (Tilžės) vaikų kūrybos namų moksleiviai deklamavo eilėraščius (mokytojos Vitalija Kovalenko ir Tatjana Pavlova). Deklamavo ir dainavo Nemano (Ragainės) 2-osios vidurinės mokyklos moksleiviai (juos moko Vida Martišauskienė, Birutė Šerelienė ir Jolanta Valskienė).

Gusevo (Gumbinės) 5-osios vidurinės mokyklos vaikų folkloro ansamblis „Nadrūvelė“ (vadovė Gražina Koliago) padainavo sutartinę ir folklorinių dainų. Klausėmės Gurjevsko (Noihauzeno) vaikų ir jaunimo centro folkloro ansamblio „Rūtelės“ (vadovė Irena Tiriuba) atliekamų dainų.

Iš Černiachovsko (Isruties) atvyko 4-osios vidurinės mokyklos moksleiviai, kurie ir dainavo, ir deklamavo (mokytoja Onutė Druseikaitė).

Eiles deklamavo Kaliningrado (Karaliaučiaus) 4-osios vidurinės mokyklos moksleiviai, dainavo Kaliningrado (Karaliaučiaus) 35-ojo licejaus vaikų ansamblis (vadovas Algirdas Karmilavičius).

Literatūros ir muzikos šventės Tolminkiemyje dalyviai

Jau netrukus Vilniuje iškils paminklas, skirtas daktarui Jonui Basanavičiui, akademikui Mykolui Biržiškai ir visuomenininkui, pedagogui, valstybės tarnautojui Povilui Gaidelioniui

Kol visuomenė diskutuoja ir mąsto, kaip, kada ir kur reikia įamžinti tarpukario Lietuvos asmenybes, mūsų tautos kūrėjus ir tautiškumo puoselėtojus, Vilniuje, Augustijonų g. 8, pradedamas montuoti paminklas, skirtas daktarui Jonui Basanavičiui, akademikui Mykolui Biržiškai ir pedagogui, visuomenininkui, valstybės tarnautojui Povilui Gaidelioniui, kurie buvo pirmosios lietuvių (Vytauto Didžiojo) gimnazijos steigėjai. Skulptūros kūrėjas ir autorius – šią gimnaziją baigęs Darius Bražiūnas, kurio darbai žinomi Lietuvoje ir užsienyje.

Paminklas yra statomas trimis etapais: darbų pradžia – 2014 m. rugsėjis, pabaiga – 2015 m. rugpjūtis. Pirmiausiai pritvirtinamas postamentas, tada išliejami iš bronzos lydinio biustai,

Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos fasadas

trečiuoju etapu jie pritvirtinami prie postamento. Visus darbus organizuoja ir finansuoja gimnazijos taryba ir mokinių tėvų valdyba bei savo iniciatyva 97-osios, 98-osios, 99-osios, 100-osios laidų abiturientai. Biržiškų giminės vardu prie projekto įgyvendinimo taip pat prisideda mokslų daktaras Jonas Biržiškis (keturių išradimų autorius, buvęs ministras, AB „Lietuvos geležinkelių“ generalinis direktorius, dar vadinamas transporto tėvu). Gimnazijos tarybos ir mokinių tėvų valdybos atstovai teigia, kad tai bendruomenės dovana gimnazijai, kuri švenčia savo 100 metų jubiliejų. Pačios gimnazijos, kuri yra gyvasis muziejus, viduje jau yra įamžintas daktaro Jono Basanavičiaus atminimas: jo vardu pavadintas gimnazijos medicinos kabinetas. Biržiškų vardas suteiktas bibliotekai. Įamžintas habilituotos mokslų daktarės Meilės Lukšienės ir profesorės Marijos Gimbutienės Alseikaitės atminimas, jų vardais pavadintas lietuvių kalbos ir literatūros kabinetas, o matematikos pedagogo, dramaturgo, poeto, buvusio ilgamečio direktoriaus Marcelino Šikšnio-Šiaulėniškio vardas suteiktas matematikos kabinetui.

Pirmoji lietuvių gimnazija buvo įsteigta 1915 m. rugsėji–spalį, o pirmasis pedagogų tarybos posėdis įvyko spalio 9 d. Nuo tada ir pradėtas ugdymo procesas lietuvių kalba. Ši gimnazija – tai tautiškumo ir lietuviybės lopšys. Čia dirbo net šeši būsimo atkurto valstybės akto signatarai, prezidentai J. E. Aleksandras Stulginskis ir J. E. Antanas Smetona, diplo-

matas P. Klimas ir kiti. Ši gimnazija išugdė Čiurlionių, Pačiobotų, Drėmų ir kitų garsių giminių palikuonis, daug kitų Lietuvos iškilių asmenybių. Vilniaus okupacijos laikotarpiu mokykla priėmė kelias uždarytas ugdymo įstaigas: P. Mašiотienės vadovaujamą mergaičių lietuvių ir švenčionių lietuvių gimnazijas. Už mokslą reikėjo mokėti, bet nepasiturintiems buvo daromos nuolaidos, iš toliau atvykę mokiniai aprūpinami bendrabučiais, taip pat išlaikomos prieglaudos. Laikui bėgant, iš pirmosios lietuvių gimnazijos, kuri 1921 m. rugpjūčio 22 d. buvo pavadinta Vytauto Didžiojo vardu, išsirutuliojo keturios ugdymo įstaigos. 1939 m., atskyrus mergaites ir berniukus, įsteigiama kunigaikštienės Birutės valstybinė mergaičių gimnazija, (dabartinė Salomėjos Nėries gimnazija). Ją baigė dabartinė Lietuvos prezidentė J. E. Dalia Grybauskaitė. Abejose gimnazijose 1939 m. dirbo tie patys mokytojai, iki 1940 m. vadovavo tas pats direktorius Marcelinas Šikšnys. 1940 m. gimnazijų statusai panaikinami ir jos pavadinamos Vilniaus I-ąja ir II-ąja vidurinėmis mokyklomis. 1941 m. grąžinami tik gimnazijų statusai, bet ne vardai: 1946 m. Vilniaus II-ąjai valstybinei mergaičių gimnazijai suteiktas poetės Salomėjos Nėries vardas. 1949 m. vėl panaikinami gimnazijų statusai abiemis ugdymo įstaigoms, o 1957 m. Vilniaus I-ąjai vidurinei mokyklai suteikiamas rašytojo Antano Vienuolio vardas. 1999 m. sugrąžinamas tik gimnazijų statusas, nepakeičiant pavadinimų. 2002 m.

Šiaulietis aktorius Vladas Baranauskas deklamavo eilėraščius, skaitė pirmąjį vaikišką eilėraštį „Mokslas skaitymo rašymo dėl mažų vaikelių“, parašytą 1763 metais.

Elena Ralienė iš Šiaulių padainavo lietuvių liaudies dainų, pritardama kanklėmis, paskaitė poeto Bernardo Brazdžionio eilėraščių.

Kaliningradietė mokytoja, poetė ir vertėja Rūta Daujotaitė Leonova pasveikino visus Donelaičio žemėje, linkėjo dar daug kartų čia susirinkti, padėkavo savo kūrybos eilėraštį.

Šventės metu prie klebonijos buvo įgarsinimo aparatūra, mikrofonai, lietuviškas žodis ir daina skambėjo Tolminkiemio apylinkėse. Visiems šventės dalyviams mokytojas A. Karmilavičius įteikė ženkliukus su K. Donelaičio portretu. Moksleiviai gavo maisto paketus, sulčių ir mineralinio vandens. Izolina Lingienė padėjo visiems dalyvavusiems moksleiviams, mokytojams, ansamblių vadovams, kaip visada įteikė dovanų, moksleivius pavaišino „Rūtos“ saldainiais.

Pabendrauvę su kolegomis ir poetu, pasisėmę stiprybės, pasivaikščioję Tolminkiemio žeme, atsisveikinome iki kitų metų. Grįždami užsukome į Gusevą (Gumbinę) prie K. Donelaičio paminklo, padėjome gėlių, uždegėme žvakelę, taip pagerbdami didžiojo poeto atminimą.

Už tradicinę literatūros ir muzikos šventę dėkojame Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijai, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai, Mažosios Lietuvos lietuvių draugijai Čikagoje, Kaliningrado srities lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkui A. Bartnikui ir mokytojai A. Karmilavičiui. Ačiū šiauliečiams už lauktuves ir visiems dalyvavusiems šventėje.

Vilniaus Salomėjos Nėries gimnazijos pradinį klasių pagrindų įsteigiama Vilniaus Vytės Nemunėlio pradinė mokykla, 2005 m. Vilniaus Antano Vienuolio gimnazija padalijama į dvi atskiras ugdymo įstaigas: gimnazijai po 75-erių metų sugrąžinamas senasis istorinis Vytauto Didžiojo vardas, o rašytojo Antano Vienuolio vardas paliekamas naujai įsteigta pagrindinei mokyklai, dabartinei progimnazijai.

Svarbu nepamiršti savo tautiškumo šaknų, tad iki 2015 m. spalį Lietuvos širdyje, sotinėje Vilniuje, suderinus su atitinkamomis institucijomis, planuojama atidengti paminklines atminimo lenteles. Bus nepamiršta ir žydų religinė bendruomenė bei jų realinė gimnazija, į kurią 1921 m. laikinai buvo priimta ir Vytauto Didžiojo gimnazija. Atminimo paminklinėse lentelėse įrašas bylos, kad šiame pastate ar jo buvusioje vietoje veikė pirmoji lietuvių (Vytauto Didžiojo) gimnazija, taip pat jos pagrindu atsiskyrusi kunigaikštienės Birutės valstybinė mergaičių, dabartinė Vilniaus Salomėjos Nėries gimnazija.

Maloniai kviečiame įmones, geros valios žmones, visus, kurie gali, prisidėti prie šio pirmosios lietuvių gimnazijos 100-mečio įamžinimo.

Gavėjas: Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazija
atsiskaitomoji sąskaita: LT65 4010 0424 03985035

DNB bankas, Vilniaus filialas, banko kodas 40100.

Nr. 3 (3)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2015 m. birželis

Tėviškės aušra

Monika RYBELIENĖ, Molėtai

Kai lankėmės Eitminiškėse, vidurinėje mokykloje vyko gražus, atsisveikinimo su būsimais pirmokais renginys. Šventiškai pasipuošę, linksmi nusiteikę į salę rinkosi būsimi pirmokai. Vaikai dainavo daineles, deklamavo eilėraščius ir dovanojo gerą nuotaiką gausiai į salę susirinkusiems tėveliams. Mokykloje veikianti jungtinė ikimokyklinio ugdymo grupė labai populiari, kalbinti tėveliai džiaugėsi galimybe vaikus vesti į lietuvišką grupę, kurioje vykdomas ir priešmokyklinis ugdymas, padedantis vaikams pasirengti mokyklai. Nors lietuviška Eitminiškių mokykla savo istoriją skaičiuoja dar tik nuo 1996 m., tačiau jau kitais metais į pirmą klasę ateis pirmosios laidos mokinės dukra. Kalbinta mažosios Akvilės mama Violeta Marcinkevič sakė, kad labai džiaugiasi, jog mokykla užaugo, joje atsirado darželio grupė:

– Labai gerai, kad galime vaikus pradėti lavinti nuo mažumės, tuomet ir pati mokykla vaikams tampa mielesnė. Džiaugiuosi, kad netoli namų yra puiki lietuviška mokykla, kuri kasmet stengiasi suteikti kuo geresnes mokymosi sąlygas vaikams. Aš pati baigiau aštuonias klases lenkiškoje mokykloje, o vėliau norėjau mokytis lietuviškoje, kad kuo geriau išmokčiau lietuvių kalbą. Gyvename Lietuvoje, tad ir visi vaikai turėtų mokytis lietuviškose mokyklose, nesvarbu, kokios tautybės bebūtų. Mano dukra kalba rusiškai, lenkiškai ir lietuviškai, esame lenkų tautybės, bet visi kalbame lietuviškai ir be lietuvių kalbos būtų labai sunku, – patikslino mama.

*Buvusi šios mokyklos mokinė Violeta Marcinkevič Rugsėjo 1-ąją į pirmą klasę ves savo dukrą Akvilę.
M. Rybelienės nuotr.*

Deramai išnaudojami visi kvadratiniai centimetrai

Kompaktiškai sudėliotos mokyklos erdvės verčia stebėtis jos bendruomenės išradingumu. Vaikštant po mokyklą akį traukia mokinių ir mokytojų bendromis pastangomis įdomiai dekoruotos sienos, savotiška delione tapusi salė-valgykla-kabinetas, nepalieka abejingų.

Mokyklos direktorė pasakojo, kad turint nedideles patalpas tenka imtis pačių netikėčiausių sprendimų, taip gimė ir ši daugiafunkcinė patalpa mokykloje. Ir čia ji ne viena tokia. Kadangi mokykla neturi atskirų patalpų muziejui, tad atskiros jo dalys yra įkurtos lietuvių kalbos kabinetuose. Vaikai rinko ir sunėšė senovinius rakandus, kad užpildytų muziejaus ekspoziciją. Jaukiai neužpildytoje palėpės dalyje įrengtas mokinių poilsio kampelis, kuriame laiką leisti mėgsta visi šios mokyklos mokiniai. Daugelį siaurų mokyklos koridorių sienų puošia nuotraukos, kuriose užfiksuoti svarbūs ir garbingi mokinių pasiekimai, laimėjimai, apdovanojimai, o nenaudojamas praejimas mokykloje paverstas botanikos kampeliu.

Lietuviška mokykla

Eitminiškių mokykla įsteigta 1996 m. rugsėjo 2 d. kaip Eitminiškių pradinė mokykla Vilniaus apskrities viršininke 1996 m. rugpjūčio 30 d. įsakymu Nr. 1107, tenkinant daugkartinius tėvų prašymus, sudarant galimybes vaikams ugdytis valstybine lietuvių ugdomąja kalba, nes iki tol gyvenvietėje veikė tik pagrindinė mokykla lenkų ugdomąja kalba. Nesant mokyklos pastato, mokykla iki 1999 m. veikė lenkų pagrindinės mokyklos pagalbinėse patalpose. Prasidedant 1999–2000 m. m. ugdymo procesas iki 2002 m. organizuotas nepritaikytame mokyklos veiklai išnuomotame gyvenamajame name, kuriame pamokos vyko ir koridoriuje, ir virtuvėje. Nepaisant susidariusių sunkumų, mokinių skaičius nuolat augo. Nuo 1999 m. rugsėjo 1 d. Eitminiškių pradinė mokyklą reorganizavus į pagrindinę, joje mokėsi 22 mokiniai, 2002–2003 m. m. jau 82 mokiniai. Tais pačiais, t. y. 2002–2003 m. m., duris atvėrė naujas 133,4 kv. m mokyklos pastatas. Nebetelpant visiems vaikams, norintiems mokytis valstybine lietuvių kalba, 2003 m. išaugo 340,73 kv. m priestatas, 2009 m. – baigtas įgyvendinti Eitminiškių vidurinės mokyklos pastato pastogės (palėpės) rekonstravimo investicinis projektas. Šio investicinio projekto dėka mokykloje buvo įrengtos 4 klasės, skaitykla, biblioteka, administracinės patalpos. Dabartinio pastato bendras plotas 844,08 kv.m. Didėjant moki-

*Darželinukai dainomis atsisveikino su būsimais pirmokais.
M. Rybelienės nuotr.*

nių skaičiui, 2004 m. rugsėjo 1 d. Eitminiškių pagrindinė mokykla pertvarkyta į vidurinę mokyklą Vilniaus apskrities viršininke 2004 m. liepos 26 d. įsakymu. 2005 m. mokykloje buvo išleista pirmoji abiturientų laida.

Šiandien mokykla turi 3 struktūrinius padalinius: nuo 2003 m. rugsėjo 1 d. įsteigtas Eitminiškių vidurinės mokyklos Ažulaukės skyrius, esantis Ažulaukės k., Riešės sen., Vilniaus r., nuo 2004 m. rugsėjo 1 d. Sužionių pagrindinė mokykla reorganizuota prijungimo būdu į Eitminiškių vidurinės mokyklos Sužionių skyrių, esantį Sužionių k., Sužionių sen., Vilniaus r., nuo 2004 m. rugsėjo 1 d. Visalaukės pagrindinė mokykla reorganizuota prijungimo būdu į Eitminiškių vidurinės mokyklos Visalaukės skyrių, esantį Visalaukės k., Paberžės sen., Vilniaus r.

Šiandienos džiaugsmas ir vargai

Mokyklos bendruomenės pagrindinis tikslas – tapti gimnazija. Nuo to priklauso visos mokyklos ateitis ir būtinybė išlikti. Prisiminusi iki šiandien nueitą nelengvą kelią, mokyklos direktorė Živilė Krasauskienė sakė, labiausiai mokslo metų pabaigoje norisi prisiminti mokykloje rengtus renginius, vykdytus tarptautinius projektus, išvykas į užsienio šalis, kurios jose dalyvavusiems mokiniams praplėtė akiratį, atvėrė pažinčių vartus.

Beje, nors mokinių skaičius visoje Lietuvoje mažėja, tačiau perspektyvoje kalbama apie didėjančią šios mokyklos mokinių skaičių. Iki Eitminiškių nuo Vilniaus plentu puikus privažiavimas, ateityje planuojama plento Vilnius–Utena rekonstrukcija, o su ja, tikimasi, vis daugiau žmonių atras Eitminiškes. Prakalbus apie didžiausius ateities troškimus, direktorė užsiminė, kad mokykloje nėra sporto salės, todėl vaikai sportuoja mokyklos stadione, kaimo teritorijoje, koridoriuje. Mokykla jau yra parengusi techninį sporto salės projektą, o steigėjas, Švietimo ir mokslo ministerija, žada skirti lėšų jos statybai. Neramu direktorei ir dėl Ažulaukės skyriuje besimokančių mokinių, kurie dėl Vilniaus rajono savivaldybės darbuotojų ambicijų yra priversti mokytis buvusio pašto skyriaus patalpose, nors buvusios lenkiškos mokyklos patalpos yra laisvos ir tuščios.

Dėmesys kiekvienam

Nedidelių rajono mokyklų didžiausias privalumas – mažos klasės, kur matomas kiekvienas mokinys, visi vaikai gyvena it šeimoje, moka gerbti vieni kitus, taip išvengiama didmiesčiuose aktualios patyčių problemos. Šiuos ir kitus mažų mokyklų privalumus vis dažniau pastebi vaikus auginantys ir į mažas mokyklas vedantys asmenys.

– Stengiamės, kad nė vienas mokinys neliktų nepastebėtas, neįvertintas. Darbštūs

mokytojai, drauge su jais kartu žengiantys tėveliai padeda pasiekti užsibrėžtų tikslų, – sakė mokyklos direktorė. Ir stebėtis čia tikrai gali daug kuo, ne tik mokėjimu sudominti kiekvieną vaiką, noru kalbėtis ir į mokyklą kviešti kiekvienos šeimos vaiką asmeniškai, kad nuo pat pradžių būtų užmegztas glaudus ryšys, bet ir ryžtu, kiekvieną rytą mokinius atsivežant nuvažiuoti apie 80 km ir tiek pat atgal. Mokykla turi du geltonuosius autobusiukus, su kuriais į klases suveža didžiąją dalį mokinių iš aplinkinių gyvenviečių.

Mokytojai – lietuviybės angelai

Prakalbus apie opų Vilniaus rajonui lietuviybės klausimą, direktorė akcentavo, kad nors Eitminiškių gyvenvietėje yra daug mišrių šeimų ir vaikai į darželio grupę ateina kalbėdami tiek lietuviškai, tiek tik lenkiškai ar rusiškai, bet visi vienodai mylimi ir ugdomi.

– Esame lietuviška mokykla ir lietuviškas žodis su meile sklinda iš kiekvieno mokytojo lūpų. Būna, kad vaikai ateina nekalbėdami lietuviškai, tačiau apgaubti mokytojos rūpesčio jie greitai išmoksta lietuvių kalbą, – patikslino direktorė užsiminusi, kad baigdami dvyliką klasių visi mokiniai puikiai kalba ir rašo lietuviškai ir negalėtų net atskirti, kuris vaikas atėjo nemokėdamas lietuvių kalbos. Mokykloje vaikų pilietiškumo ugdymui organizuojamos įvairios valstybinės šventės. Kūrybiškų mokytojų dėka į valstybinius renginius bandoma žvelgti kitaip, kad jie būtų įdomūs vaikams, mokiniai norėtų į juos eiti. Taip pat mokykla deda daug pastangų, kad vaikai galėtų dalyvauti lietuviško žodžio sklaidos konkursuose.

Lietuvių kalba visur ir visada

Lietuviškai šios mokyklos mokiniai kalba ne tik su mokytojais, bet ir mokykloje pertraukų metu, o dažnas lietuvių kalbą skleidžia ir namuose. Iš gausaus būrio Eitminiškių mokykloje dirbančių mokytojų tik mokytoja Rasa Raudienė gyvena pačioje Eitminiškėse ir čia puoselėja lietuvių kalbą. Kitos mokyklos mokytojos į darbą kiekvieną rytą atvyksta iš Vilniaus arba aplinkinių gyvenviečių. Visos mokytojos, mokyklos personalas kalba tik lietuviškai, o ir patys vaikai, anot mokyklos direktorės, jau puikiai supranta, kad nesvarbu, kokios tautybės bebūtų, bet gyvendami Lietuvoje ir norėdami siekti mokslo aukštumų, o vėliau ir karjeros, daug lengviau tai padarys puikiai kalbėdami lietuviškai. Prakalbus apie dvyliktojų pasirinkimus po brandos egzaminų, direktorė džiaugėsi, kad visi vaikai eina toliau mokytis, daug mokinių renka studijas universitetuose, kolegijose:

– Vaikams svarbu aukštasis mokslas, jie mato jo svarbą dabartinėje darbo rinkoje, todėl tie, kas tik gali, renka studijas Lietuvos universitetuose. Keli mokiniai yra pabaigę Lietuvos edukologijos universitetą ir dirba mokytojais Vilniaus rajono mokyklose.

*Jaukumo mokyklos koridoriams suteikia medžiais dekoruotos sienos.
M. Rybelienės nuotr.*

Lietuvai atidavė viską

Vytautas PUPŠYS, Ukmergė

Sunku Lietuvoje rasti miestą ar miestelį, kuris neturėtų gatvės, pavadintos Daukanto vardu. Skulptorius Vladas Grybas, pirmosios lietuvių kalba parašytos istorijos autorius, sukūrė skulptūrinį paminklą. Žmogus su knyga rankoje seniai puošia Papilės miestelio aikštę Žemaitijoje, o pravažiuojantys svečiai neužmiršta nusilenkti iškilajam metsklaidininkui. Paminklas tarsi simbolizuoja plačiai po pasaulį pasklidusią Daukantų giminę. Būta bandymų ją sulenkinti ar teisingiau suslavinti, tačiau šios bajorų giminės šaknys tvirtai laikėsi, o palikuonių gretos augo ir gausėjo, nežiūrint visų praradimų. Pratešiant giminę, vienas jų gavo Teodoro Marijono vardą, nors pagal amžių Simonui tiktų į anūkus. Jo nuopelnai Lietuvai ypatingi, o vertė neįkainojama. Stovint ant valstybės atkūrimo 100 metų slenksčio, būtina prisiminti Teodorą Daukantą ir iš naujo įvertinti jo darbus Lietuvai, nes daug metų jo asmenybė buvo nutylima, juodinama ir menkinama, kartais skleidžiant tik pusiau tiesą. Tą darė ne tik atėjūnai, bet net ir jo aplinkos žmonės.

Teodoras Daukantas gimė 1884 m. Sankt Peterburgo priemiestyje Krasnoje Selo, Marijos Šaniauskaitės ir teisininko Juliaus Daukanto šeimoje. Marti, kad ir kilminga, bet neturtinga žemaičių bajoraitė, visą gyvenimą tarnavo svečiams, kad savo vieninteliui sūnui suteiktų laimingą vaikystę ir išsilavinimą. Kad vyro tėvams į marčias netiko, jokia paslaptis – jie darė viską, kad ši santuoka neįvyktų. Tačiau meilė nugalėjo visas kliūtis. Deja, tragedijos neišvengta. Aukso medaliu baigęs Peterburgo universitetą ir jame paliktas dėstytoju perspektyvusis teisininkas persišaldė ir susirgo tais laikais žmones skynusia liga, plačiuji TBC. Net sūnaus liga ne ką tesuminkštino Žiemos rūmų gydytojo nusistatymą. Santykiai tik sušvelnėjo gimus anūku. Namiškiai vadino jį Doliu arba maloniniu vardu Doliukas. Šis kreipinys Teodoro prigijo ir liko visam gyvenimui, gydytojas rekomendavus švelnesnį klimatą gydymui, Julius Daukantas išvežamas į Druskininkų pušynus ir apgyvendinamas Uciekos dvare. Ligai progresuojant, dvarponė, bijodama užkrato, įnamį iškraustė į greta esantį kaimą, kur ant žmonos rankų Julius užgeso tesulaukęs vos 27-erių. Užaugęs sūnus tėvo nebeprisiminė. To paties kaimelio kapinėse išaugo dar vienas kauburėlis džiovos pakirstajam. Tarp medinių dzūkų kryžių pastatytas dar vienas bajoriškas, metalinis kryžius. Jaunoji našlė, kad ir lėšų ribojama, sugrįžo į Sankt Peterburgą ir save paskyrė sūnui. Deja, jau pradedantis gimnazistas neteko ir mamos. Likęs visiškai našlaičiu, giminėms remiant, mokslus tęsia gimnazijoje, laisvalaikį skirdamas knygoms. Jis susižavi jūra, tolimomis kelionėmis, o matydamas Nevos krantinėse laivus bei jūrininkus, giminėms pareiškė norą tolimesnį savo gyvenimą paskirti jūrai. Tam nepritarė išdidūs seneliai. Kuriam laikui net gimnaziją teko pakeisti mokslą tęsiant Charkove. Tačiau ir radikalūs sprendimai nepadeda. Šį kartą seneliams tenka nusileisti. Gimnaziją pabaigti grąžinamas į Peterburgą ir ją baigia sidabro medaliu.

Savarankiškas jaunuolis kunigo K. Prapuolenio skatinamas apsisprendžia visam likusiam gyvenimui likti kataliku ir lietuviu. Pagaliau atsiveria kelias į išsvajotą jūrą, 1903 m. įstoja į Jūrų mokyklą. Mokslas sekasi ir po 3 metų ją baigia su pagyrimu ir admirolo P. Nachimovo premija, skiriamas į Rusijos Baltijos karinį laivyną, tarnybinių karjerą pradeda žemiausiu kariniu laipsniu. Kilo tarnybos laiptas – buvo leitenantu, vyr. leitenantu, kapitonu. Tarnyba kariniame laivyne netrukdo siekti aukštojo išsilavinimo ir jau 1914 m. T. Daukantas baigia karinę Jūrų akademiją. Teodoras Daukantas laivyne pasirodė gabus ir pareigingas specialistas. Jam teko planuoti karines operacijas štabuose, vadovaujant admiralams N. O. fon Essenui, A. Kaninui, A. V. Kolčiakui, A. I. Nepeninui. Įvertinamas ir kariniu laipsniu, pakeliant į II rango kapitonus. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, suaktyvėjus kariniams veiksams Baltijos jūroje, tampa laivyno atstovu prie vyriausiojo fronto vado generolo Aleksejevo, jo štabe Baranovičiuose. 1916 m. dalyvavo ypatingoje operacijoje transportuojant Rusijos karius iš Kvantuno Rytuose į Marselį Prancūzijoje. Už pasižymėjimą šiose žygyje, Prancūzijos prezidentas apdovanojo Garbės legiono IV laipsnio ordinu.

Paryžiuje T. Daukantas susitinka su lietuvių veikėju Martynu Yču. Pastarasis supažindina su vietiniais lietuviais Pautieniu ir Jankausku. Šis susitikimas kapitoną sujau-

Generolas Teodoras Daukantas

dina iki ašarų. Pasirodo, kad lietuviai pradėjo atkaklią kovą ne tik už lietuviybės išsaugojimą, bet ir dėl Valstybės atstatymo. Tai jau tampa perspektyva ateityje tarnauti Lietuvai.

1917 m. būdamas Helsinkyje, galutinai įsitraukia į lietuvišką veiklą. Bendrauja su pasaulinio masto lituanistikos mokslininkais, pavyzdžiui, Helsinkio universiteto profesoriumi J. Mikkola bei jo žmona, literate Malva Talvio. Suomijos lietuvių draugija „Vyčiai“ jį išsirenka savo pirmininku. Buvęs Rusijos laivyno kreiserio „Riurik“ vadas susitinka laivo gydytoją V. Nagevičių. Gretas dar papildė tolimojo plaukiojimo kapitonas L. Stulpinas, inžinierius Šemoliūnas. Tiesa, šis bendravimas tai tik trumpas laiko tarpasnis. 1917 m. spalio mėnesį Lenino vadovaujamas perversmas ir prasidėję neramumai pagreitina Daukanto sprendimą laikinai palikti Suomiją. Pablogėjus sveikatai, jis išvažiuoja į Gruziją. Karinę tarnybą paliko visiems laikams bei išsiskyrė su draugais ir bendradarbiais.

Prabėgo net 5 metai pavoju ir netekčių bei nežinomybės. Kadangi Rusijos pietuose ir Kaukaze, lietuviškų formučių, apskritai, nebuvo, prisijungė prie lenkų kariškių. Vėliau dėl pastarųjų laikysenos lietuvių atžvilgiu, juos paliko ir išsiiruošė į Lietuvą.

Planai žlunga pakeliui, nes Vokietijoje iškilius revoliucijai, kelias į Tėvynę buvo užkirstas. T. Daukantas įsidarbina vienoje iš Anglijos firmų, vėliau kuriam laikui tampa šios šalies konsulu. Galiausiai krantą iškeičia į Olandijos prekybinio laivo kapitono tiltelį. Artėjant bolševikams prie Kaukazo, skubiai pasitraukė į Turkiją. Gavęs lietuvišką pasą, su kelione jį lydėjusiais nuotykiiais per Čekoslovakiją ir Vokietiją pagaliau 1922 m. pabaigoje pasiekia Kauną. Čia susitinka grįžusius bendražygius, o tarp jų pulkininką V. Nagevičių. Šis pirmiausiai T. Daukantą rekomenduoja dėstytoju į Aukštųjų karininkų kursų. Po metų jis paskiriamas šių kursų vedėju. Kaip karininkui, turinčiam aukštąjį išsilavinimą ir reikiamą darbo stažą, įskaitant tarnybą Rusijos laivyne, suteikiamas pulkininko laipsnis. Drauge norėdamas pasitarnauti Lietuvai, Vincui Mickevičiui-Krėvei tarpininkaujant, T. Daukantas įsitraukia į sukarintos savanorių organizacijos – Šaulių sąjungos – kūrimą. Vėliau šauliams yra vadovavęs ir pats T. Daukantas. Vis dėlto tikruoju vadovu ir įkūrėju buvo ir liko V. Pūtvinis-Pūtvis. Lietuvai neturint nei jūrų uosto, nei laivyno, susirūpino iniciatyvinę jūrininkų grupę ir įkūrė visuomeninę organizaciją – Jūrininkų sąjungą. Vėliau jos vadovu išrinktas pulkininkas T. Daukantas. Tarptautinėje plotmėje bręsta Memelio klausimas. Pagal Versalio taikos susitarimus laikinam valdymui Klaipėda, taip lietuvių tebevadinama, patikėta Prancūzijai. Klaipėdai savo pretenzijas nuolat reiškia Lenkija, kuri savo igulą pagal tą pačią Versalio sutartį laiko Gardine. Susirūpinę ir vokiečiai. Ie lenkų buvimo čia nepageidauja. Belieka tartis su Lietuva. Lietuvos Vyriausybė visiškai slaptai operacijai vadovauti paskiria pulkininką T. Daukantą.

Berlyne susitariama, kad lietuviai organizuos krašte sukilimą ir jam vadovaus, o vokiečiai nesikiš, pristabdys ir čia gyvenančius vokiečius, prižadėjo paramą ginklais. Vietiniai lietuvininkai seniai to laukė, rėmė sukilimo idėją ir jame dalyvavo. Savanoriai, studentai, moksleiviai ir šauliai visiškai slapta prisikrovę ginklų Šančių kareivinėse ir palikę Kauną,

per Latvijos teritoriją (dar nebuvo nutiestas geležinkelis Telšiai–Plungė) atvykę į Kretingą, išsilaipino Bajorų stotelėje. Čia pasidaliję į tris grupes, patraukė Klaipėdos link. Sukilėlių kariuomenei vadovavo Lietuvos karinės žvalgybos viršininkas Jonas Polovinskas-Budrys, štabo viršininkas, būsimasis Atlanto nugalėtojas, kapitonas Steponas Darius. Daukantui atiteko politiniai reikalai. Centrinei grupei vadovavo Mykolas Kalmantas. Kraštutinės grupės puolė iš flangų. Naikindama priešakinčius įtvirtinimus pagrindinė grupė veržėsi į centą: čia visos grupės susijungė. 1923 m. sausio 15 d. prancūzų igula kapituliuavo, iškeldama baltą vėliavą, o jos vadas generolas G. Petisne paimtas į nelaisvę. Pasiekę Žiemos uostą, sukilėliai išstatė artilerijos pozicijas. Ilgai laukti lenkų neteko. Kiek vėluodamas dar tą pačią dieną į Kuršių marias įplaukė lenkų kreiseris „Komendant J. Pilsudski“ su desantininkais. Tačiau jėgos buvo nelygios. Tad desantininkams uostą teko palikti be šūvio. Atvykęs Lietuvos Vyriausybės atstovas Klaipėdos kraštui Antanas Smetona priėmė sukilėlių raportą. Ivyksta neatidėliotinas pasitarimas skubiausiems uosto darbams atlikti. Tarptautinis jūrų uostas privalo nesustodamas tęsti darbą, nors ir trūksta krovos įrangos bei specialistų, sandėlių ir net nėra savo laivų. T. Daukantui šiuos darbus vėl teko atlikti visuomeniniais pagrindais. Tai tik priedas prie jau turimų pareigų: Vilniaus vadavimo ir Jūrininkų sąjungos, jūrų skautai ir jaunieji šauliai, o kur dar dalyvavimas, rašant straipsnius spaudoje, žurnalams, paskaitos gamtos ir jūros temomis, karyba, žinoma, neapleidžiant pirmojo dėstytojo darbo su studentais universitete. Darbų daug ir įvairiapusių, tačiau jie visada atliekami laiku. T. Daukantui nebuvo priimtina dirbti bet kaip, jis visur bandė siekti maksimumo. Gerai žinodamas T. Daukanto gabumus karybos srityje, jo darbštumą ir kompetenciją kariniuose klausimuose, V. Nagevičius prikalbino specialistą tapti A. Tumičio vadovaujamos krikščionių demokratų Vyriausybės Krašto apsaugos ministru. Jis šias pareigas vykdė nuo 1924 m. birželio iki 1925 m. vasario 4 d.

Savikritišką T. Daukantas skaudžiai reagavo į puolimus ir nepagrįstus kaltinimus. Galiausiai neištvėręs atsisakė, tačiau naujai sudarytame kabinete vėl kviečiamas tęsti pareigas (šįkart nuo 1925 m. vasario 4 d. iki 1925 m. rugsėjo 25 d.). Nebuvo lengva tuo metu dirbti ministru. Dažnai keitėsi Vyriausybės, aktyviai prieš Lietuvą veikė ir kaimyninės valstybės. Ne vienas aukštas karininkas nepatikliai ir su pavydu žiūrėjo į taip neseniai sugrįžusį pulkininką, jau užimančį aukštą postą valstybėje. Pats ministras svarbesnį dėmesį kreipė jauniems ir daug žadantiems karininkams. Pastarieji jį mėgo ir juo tikėjo. Rūpinimasis jaunimo reikėmis buvo būdingas pulkininko T. Daukanto bruožas, ypač tai išryškėjo Lietuvoje rengiant nacionalinius jūrininkų kadrus ir ne tik juos. Tuo metu Lietuva įsigijo pirmąjį karo laivą „Antanas Smetona“. Palikęs ministro postą, pačiam prašius, išleistas į atsargą, dar įstojo į atsargos karininkų sąjungą, išrinktas jos pirmininku. Dirbdamas Kauno universitete užima antropologijos ir geografijos katedros vedėjo pareigas. Nuo 1926 m. rugsėjo 1 d. doc. T. Daukantas buvo Matematikos-gamtos fakulteto sekretoriumi. Nuoširdžiai remia jūrų skautų veiklą, nepalieka ir šaulių veiklos. Tuo metu valstybėje vyksta negerai dalykai. Karininkai bruzda ir nors nei vienas iš vienas po kito bandytų įvykdyti pučų tikslo nepasiekia, išryškėja nauja klasta. Ginklų bei kraujo praliejimu nesunaikinę Lietuvos valstybės, nenurimo

ir pasaulio proletariato bastionas. Ilgokai laukę savos valandos, ryžosi taikiu būdu užgrobti valdžią, vietinių kolaborantų rankomis. Demokratinio būdu išrinktas Seimas savo pasyvumu, nuolaidžiavimu bei naivumu sunkiai suvokė, kad tas, kas jau padaryta Baltarusijoje, Ukrainoje bei Užkaukazėje, nenumaldomai artėja į Lietuvą. Lenkija ryžosi išvyti ginklų revoliucijos eksportuotojus toli už jos ribų. Lietuvai nebello ko laukti. Aukštieji karininkai, vadovaujami majoro P. Plechavičiaus, paleido posėdžiaujančią Seimą. Pučas buvo pradėtas net neturint kandidato į prezidentus. A. Smetona buvo vienintelis ir paskutinis iš Vasario 16-osios akto signatarų, kuriam buvo pasiūlytas prezidento postas. Prezidentas K. Grinius net nebuvo sulaikytas, o pačių perversmininkų palydėtas į auditoriją, kur jo laukė studentai.

Nors T. Daukantas stengėsi pučiuose nedalyvauti, nėra įrodymų, kad šiame irgi būtų dalyvavęs, tačiau Seimo daugumai ignoruojant valstybės įstatymus, tokių veiksmų jis netoleravo. A. Smetona vertino T. Daukantą už asmeninį ir patriotinį indėlį Lietuvai susigrąžinant Klaipėdą. Dar 1926 m. gruodžio 29 d. jis buvo paskirtas kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininku. Už ypatingus nuopelnus Lietuvai jis apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pirmo laipsnio ordinu, suteiktas generolo laipsnis ir paskirtas Krašto apsaugos ministru. Prezidentas pasitikėjo šiuo kariškiu. Vertino savo pavaldinį ir Ministras Pirmininkas Augustinas Valdemaras. T. Daukantas buvo talentingas diplomatas ir poliglotos, A. Valdemaras dažnai per komandiruotes užsienyje savo pareigas palikdavo eiti T. Daukantui. Aistros šalyje, atrodo, rimsta.

Inspekcinės kelionės per Lietuvą metu Krašto apsaugos ministras susipažįsta su Mažeikių gimnazijos I-osios laidos abituriente, Kauno universiteto studente, ūkininkeite Petronėle Čiuvinskaite iš Užvilių. Pažintis baigiasi santuoka Palangos bažnyčioje, kur jaunuosius sutuokia kunigas K. Prapuolenis, kadaise Sankt Peterburge buvęs pirmasis Doliuko patriotizmo pamokų vadovas ir įkvėpėjas.

Tačiau valstybės priešų pasėta ir nuolat brandinama sėkla niekur nedingo. Įtempti santykiai ir Prezidentūros intrigos, o už jų dažniausiai stovinti Lenkija, daro savo. Kadaise buvęs A. Smetonos bendražygis, kuriant valstybę ir turintis sėkmę Europoje, darosi nebepatikimas. Norėdamas sustiprinti savo įtaką valstybėje, A. Smetona T. Daukantui pasiūlo Ministro Pirmininko postą. Pastarasis nenorėdamas gadinti santykių su A. Valdemaru, nuo pasiūlymo atsisako, motyvuodamas savo abejonėmis eiti šias pareigas. Ir vėl iškyla nauji bruzdėjimai. Šį kartą jaunujų J. Plečkaičio, J. Papaujo, pagaliau pulkininko Petraičio eskaluojami. Nors jie ir nepavyko, bet šešėlis krenta ant T. Daukanto. Galų gale šiose istorijose vis dažniau šmėsčioja ir Varšuva, pamesdama savų interpretacijų, dezinformacijos bei provokacijų. Tai veikė generolą Daukantą. Jis ryžtasi atsisakatyti. Prašymas buvo patenkintas 1929 m. gegužės 19 d. Išėjęs į atsargą, T. Daukantas liko Krašto tarybos žinioje. Atėjo ramiausias ir laimingiausias jo gyvenimo tarpasnis. Jau krykštavo pirmąją dukrą Marytę Danguolę, o žmona Petronėlė sulaukė vyro namuose. Tuomet prezidentūra kartšligiškai ieškojo tarnybos, atitinkančios T. Daukanto norus ir sugebėjimus. Išėitis rasta paskiriant etatinį kariškį į diplomatinės pareigas. Brazilijoje kūrėsi Lietuvos atstovybės Pietų Amerikai su rezidencija Rio de

Nukelta į 12 p.

Teodoras Daukantas su Merkinės gimnazijos moksleiviais, 1943 m.

Su „Titaniku“ nuskenęs kun. Juozas Montvila

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Tas kunigas – Juozas Montvila, Kazio ir Magdalenos Montvilų sūnus. Juozas buvo jų vyriausias vaikas. Be jo dar užaugo 4 sūnūs ir 3 dukros.

Iš karto tenka pasakyti, kad įvairių šaltinių žinios apie kunigą ne tik prieštaringos, bet kai kur netgi klaidingos.

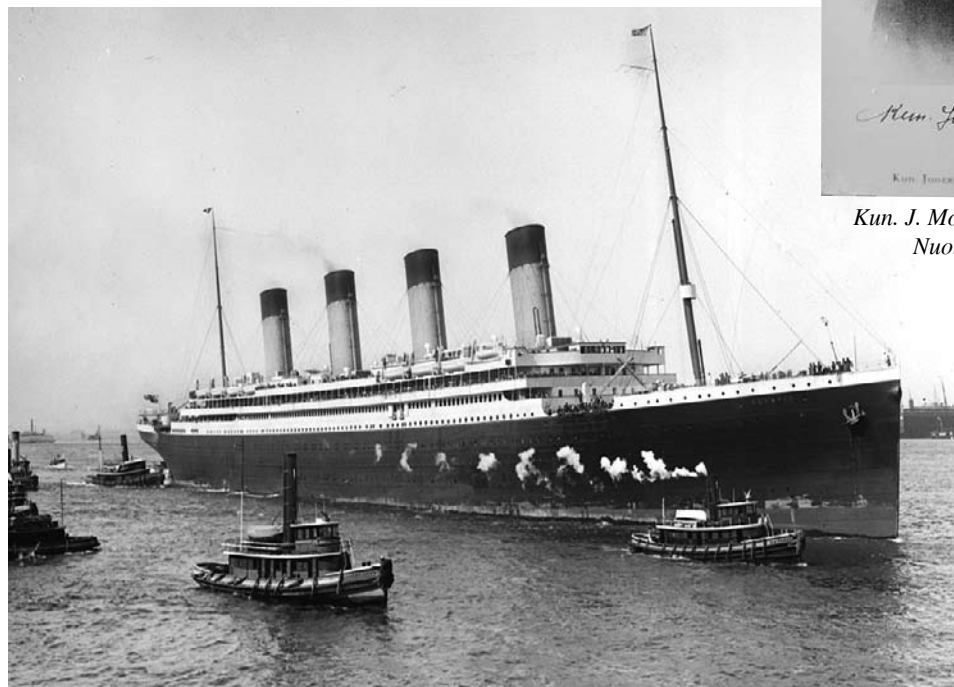
Pasak „Lietuvių enciklopedijos“ (Bostonas) t. XIX, p. 248–249, J. Montvila gimė 1885 m. sausio 3 d. Marijampolės apskr. Nendriškių kaime. Žuvo Atlante 1912 m. balandžio 15 d. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje ir Seinų dvasinėje seminarijoje. Išventintas 1908 m. kovo 22 d. ir paskirtas vikaru į Lipską. Už slaptą patarnavimą unitams rusų valdžios buvo nubaustas – atleistas iš pareigų be teisės užimti kokią nors vietą pastoracijoje. Kurį laiką dirbo Seinuose prie lietuviškų laikraščių, rašė pamokslus „Vadovui“. Turėjo dailininko gabumų, yra nupiešęs vinječių ir kitų puošmenų Vilniaus laikraščiams ir kny-

S. Girėnui statybos išdininkas (paminklas 1958 m. pastatytas Bruklina), jis taip pat buvo Lietuvių darbininkų sąjungos, Lietuvių katalikų darbininkų klubo ir kitų organizacijų valdybų narys. Petras pakvietęs brolių Juozą atvykti į JAV dirbti lietuvių parapijoje.

Katalikų savaitraščio „Šaltinis“ 1912 m. Nr. 19 išspausdintas kriptonimu Kun. J. V. pasirašytas straipsnis „Kunigas Juozapas Montvila“. Rašinio autorius – buvęs savaitraščio redaktorius kun. J. Vailokaitis (1880–1953). Anot straipsnio, kunigo nusikaltimas – išklause mirties patalę gulintio senelio unito išpažinties. Deja, nei čia, nei kitur nerašoma, kada kunigas nusižengęs rusų valdžios reikalavimams. „Nusikaltusiam“ kunigui tebuvo

Kun. J. Montvila ir jo autografas.
Nuotrauka iš www.15min.lt

goms. Matydamas, kad negalės gauti kunigo vietos Lietuvoje, išsirengė vykti į Ameriką. Kiek pabuvęs Anglijoje, sėdo į „Titaniką“. Atsisakęs pasinaudoti gelbėjimosi valtimis, guodė ir ramino mirties valandą kitus keleivius.

Kiek kitokią informaciją apie kunigą pateikia „Visuotinė lietuvių enciklopedija“ (t. XV, p. 462). Gimtinė – Gudeliai, Marijampolės apskr., o žuvęs 1912 m. balandžio 14 d. J. Montvila „redagavo Seinuose leidžiamą žrn. Šaltinis, rašė pamokslus ir kunigams skirtą leidinį *Vadovas*...“.

Čia iš karto pataisytime pastarosios enciklopedijos klaidas. Kunigo gimtinė yra ne Gudelių miestelis (bažnytkaimis) apie 26 km nuo Marijampolės, o Gudinės kaimas netoli Marijampolės. Anot „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich“ (Warszawa, t. V, 1884, p. 294), prie kelio iš Augustavo į Gardiną, 42 varstai nuo Augustavo esąs Lipskas priklausė ne Gardino, o Suvalkų gubernijos Augustavo apskr. Lipso parapija – Augustavo dekanatui. Lipske kadaise buvusi unitų parapijos bažnyčia, kurios vietoje 1876 m. pastatyta stačiatikių cerkvė. Seinų kunigų seminariją baigęs jaunuolis buvo paskirtas į Seinų vyskupijai priklausiusį Lipską. J. Montvila niekada nebuvo „Šaltinio“ redaktorius. Savaitraščio redaktorius-leidėjas 1906 m. Nr. 1–3 buvo kanauninkas Kazimieras Prapuolenis, nuo 1906 m. Nr. 4 iki 1907 m. Nr. 22 – kun. Juozapas Laukaitis, nuo 1907 m. Nr. 23 iki 1910 m. Nr. 36 – kun. Juozapas Vailokaitis, o nuo 1910 m. Nr. 37 iki 1912 m. Nr. 22 – kun. Antanas Civinskas (vėliau B. P. Stosiūnas).

Nėra ir nebuvo „Lietuvių enciklopedijoje“ minimas Nendriškių kaimo. Marijampolės savivaldybėje yra Nendriniai. Į šį kaimą tėvai persikėlė, kai Juozukui buvo tik dveji metai.

Pasak 1923 m. Lietuvoje vykusio pirmojo visuotinio gyventojų surašymo duomenų (leidinys „Lietuvos apgyventos vietos“, Kaunas, 1925), Gudinės kaimas yra 10 km nuo Marijampolės geležinkelio stoties ir pašto. Todėl teisingiausiai J. Montvilos gimimo vietą bus nurodęs savaitraštis „Šaltinis“ 1912 m. Nr. 19: kunigas gimęs Marijampolės parapijos Gudynės sodžiuje; rašybos netikslumas (ne Gudinės) atleistas.

Į JAV 1907 m. atvykęs J. Montvilos brolis Petras 1887 m. gimęs jau Nendrinėse. P. Montvila buvo aktyvus siuvėjų unijos (prof-sąjungos) veikėjas, 1913 m. organizavęs Blaivininkų draugiją, buvo paminklo S. Dariui ir

leista laikyti tik vienas skaitytinės mišias (tik neaišku, per kokį laiką – per dieną, savaitę ar kitaip?). Po vikaravimo Lipske nuo 1910 m. pradžios paskirtas vikaru į Liubavą. Čia su kun. Dumčium įsteigė „Žiburio“ draugiją, atnaujino parapijos knygyną, platinio lietuviškus laikraščius. Išstisus metus laukė, ar bausmė nebus panaikinta. Seinuose dirbo spaustuvių ir prie laikraščių – „Vadovo“, „Šaltinio“ ir „Spindulio“. Pasiryžo keliauti į Ameriką, pakeliui Anglijoje pavišėjęs pas giminaitį kun. K. Matulaitį. Išplaukė „Titaniku“ 1912 m. balandžio 10 d., o naktį iš 14 į 15 prigrė.

Kun. Kazimieras Matulaitis (1868–1944) iš Seinų vyskupijos į Angliją atvyko 1905 m. ir pasiliko bei klebonavo Londone. Čia jis 1911 m. pradėjo statyti bažnyčią, kūrė draugijas, atidarė knygyną, 1914 m. sudarė „Lietuvos aukurą“ – organizaciją nukentėjusiems nuo karo šelpiti. Suparalyžiuotas 1930 m. lapkričio mėn., grįžo į Lietuvą.

Apie kun. J. Montvilą atsiliepė Kaune leistas literatūros, mokslo ir politikos mėnraštis „Draugija“ (1913 m. sausis, t. XIX, Nr. 73): „Jo surinkti gražūs liaudies meno veikalai iš Seinų apskr. nemažai puošia mūsų Dailės Draugijos rinkinį“.

Didoką straipsnį „Paskutinioji „Titanic“ o“ kelionė. Atminimui kun. J. Montvilos žuvimo draug su kitais „Titanic“ o“ keliauninkais“ 1914 m. Nr. 4–7 išspausdino Didžiojoje Britanijoje ejęs katalikiškos krypties lietuvių svaitraštis „Išviečių draugas“ (savaitraštis 1914–1982 m. leistas Belskilyje ir Glazge). Išviečio slapyvardžiu straipsnį pasirašė leidinio steigėjas, o kurį laiką ir redaktorius kun. Jonas Norbutas.

Pasak Nr. 4 (vasario 4 d.), anglų laikraščiai rašė, kad „jaunas lietuvių kunigas Juozas Montvila išpildė savo priedermę ligi galo“. Toliau apie kunigą sakoma: „Neseniai dar užbaigė Seinų seminariją, bet laimė jam nepatarnavo. Dėl pakrikštijimo stačiatikių vaiko atstatytas Lietuvoje nuo tarnystės važiuoja į Ameriką, idant tenai padaugintų skaitlių Kristaus vyndaržio darbininkų“. Savaitraščio Nr. 5 (vasario 21 d.) rašoma, kad priimtas savo giminaičio, lietuvių klebono, J. Montvila Londone išbuvo kelias dienas, o pasukęs sėdo į „Titaniką“ kaip antros klasės keleivis. Anot tolimesnio pasakojimo (savaitraščio Nr. 6, kovo 7 d.), tragedijos valandą ramus ir rimtas stovėjo pagyvenęs anglų dvasiškis Byles. „Nauju rekrutu greta seno veterano išrodo jaunas, nepripratus lietuvių kunigas. Bet visame pažvilgyje

matyt rezignacija, tvirtas nusprendimas ir valia. Ir jis velija pasilikti ant skenstančio milžino, negu kartu su kitais kovoti už savo gyvastį: jis be jokio svyravimo atmeta didžiai nustebusių laivo valdininkų pasiūlymą užimti vieną iš vietų valtyse“. „Negali jis, tiesa, raminti kitų, nes nežino jų kalbos, bet užtai pilnai turi dvasišką kunigo valdžią. Su ašaromis akyse savo mintyje meldžia jį palaiminimo iš Dangaus tiems, kurie, panašiai į skruzes, taip rūpinasi apie savo ilgalaikį gyvenimą“.

Pateiksime dar kai kurių žinių apie kun. J. Norbutą. Tai jis parašė knygelę „Memorandum apie Škotijos lietuvius“ (Mossend, Lanarkshire, 1920). Joje autorius mini į Londoną atvykusį kun. Matulaitį, pasakoja apie trumpai, 1899 m. rugpjūčio 25 d. – lapkričio 17 d., Glazgeėjusį dvisavaitinį katalikišką laikraštėlį „Vaidelytė“, kurį leido 1898 m. balandžio mėn. į Škotiją atvykęs kun. V. Varnagiris su publicistu Jonu Montvila (1873–1910). Be kita ko, kun. Varnagiris Škotijoje suorganizavo „Šviesos“ draugiją, sutvarkė parapiją Šv. Kazimiero draugiją ir kt.; 1900 m. išvažiavo Amerikon, kur ir mirė.

J. Norbutas atstovavo Škotijos lietuviams 1916 m. pavasarį kun. K. Matulaičio Londone sušauktoje lietuvių veikėjų konferencijoje Lietuvos nepriklausomybės reikalu. Tik „Lietuvių enciklopedija“ (t. XX, p. 404) Norbutą klaidingai vadina Juozu.

Visišką netiesybę apie Juozą Montvilą parašė Kauno kunigų seminariją 1906 m. baigęs rašytojas Mykolas Vaitkus (1883–1973). Atsiminimų knygos „Mistiniame sode“ (Putnamas, 1957) skyrelyje „Žingsnis į antrus seminarijos metus“ (p. 120) autorius tarp naujokų mini ir „tokį Montvilą, apskritaveidį rožinį blondiną, kurs, pabuvęs kiek kunigu, 1910 metais vyko į Ameriką Titaniko laivu ir nuskeno drauge su dar kitu to pat kurso draugu kunigu ir dauguma keleivių“.

Kas kita yra įvairių leidinių užuominos apie J. Montvilos rašytus pamokslus. Žurnale „Vadovas“ 1910–1912 m. išspausdinti bent 25 šio kunigo pamokslai. Juos autorius pasirašinęs kriptonimais: dažniau Kun. J. M., rečiau K. J. M. Daugelis pamokslų išversti iš kitų pamokslininkų tekstų. Tikslesnės jų metrikos nenurodomos, kai kurie šaltiniai pažymėti tik santrumpomis, todėl žinių apie tikruosius pamokslų autorius teko paieškoti kitur.

Pirmasis J. Montvilos pamokslas yra „Vadovo“ 1910 m. , t. V, Nr. 20: pamokslas antrajam sekmadieniui po Velykų – „Ar pažįstame Jėzų, gerąjį Ganytoją“ (versta iš „Nowa. Bibl. Kaznod.“ = „N. B. K.“). Originalas – tai ano meto lenkų religinis žurnalas „Nowa Biblioteka Kaznodziejska“ (Naujoji pamokslininkų biblioteka).

Žurnalo t. VI yra trys pamokslai: Nr. 21 – pamokslas šeštam sekmadieniui po Velykų (versta iš kun. K. Michalskio pamokslų); Nr. 23 – pamokslas aštuntam sekmadieniui po Sekminių „Apie vogimą“ (išsiversta iš kun. Ant. Pirmovičiaus pamokslų); Nr. 24 – pamokslas tryliktam sekmadieniui po Sekminių „Tikroji žmogaus grozybė“ (versta iš „N. B. K.“).

Keturi pamokslai išspausdinti žurnalo t. VII: Nr. 25 – pamokslas „Apie artimo meilę“ septynioliktam sekmadieniui po Sekminių; Nr. 27 – dvidešimt penktam sekmadieniui po Sekminių skirtas pamokslas „Apie blogų knygų intekmę“ (naudotasi „N. B. K.“); Nr. 28 – pamokslas Šv. Panelės Nekalto Prasidėjimo šventei (turėtų būti Švč. Panelės. – *Red. past.*); Nr. 29 – pamokslas pirmam sekmadieniui po Trijų Karalių.

K. Michalskis – tai pamokslininkas kun. Kazimiežas Marianas Michalskis (1868–1910). Jis nuo 1906 m. pabaigos suredagavo žurnalo „Nowa Biblioteka Kaznodziejska“ 1–5 tomus, o nuo 1898 m. iki mirties redagavo „Słowo Boże“ – žurnalo „Przewodnik Katolicki“ priedą.

Antonis Pirmovičius (Pirawicz, 1817–1896) buvo lenkų religinis veikėjas, pamokslininkas, 1850–1892 m. paskelbęs kelis pamokslų rinkinius.

Daugiausia pamokslų – 12 – J. Montvila „Vadovui“ parašęs 1911 m. Žurnalo t. VIII yra du jo pamokslai: Nr. 30 – penktam sekmadieniui po Trijų Karalių (iš kun. Fabero pamokslų); Nr. 31 – pamokslas pirmajam Gavėnios sekmadieniui „Kas darytina Gavėnioje“ (irgi iš Fabero pamokslų).

Žinomi bent trys Faberai, bažnytinius tekstus XVI–XIX a. rašė Vakarų Europos katalikų veikėjai; minėtinas ir Jonas Faberas (1558–1620), Vilniaus prelatas, vicedekanas. J. Montvila veikiausiai naudojosi 1845 m. katalikybę priėmusio anglų teologo Frederiko Viljamo Fabero (1814–1863), pagarsėjusio bažnytinių himnų autoriaus raštais.

„Vadovo“ 1911 m., t. IX, Nr. 33 išspausdinti du J. Montvilos pamokslai: ketvirtam sekmadieniui po Velykų – „Žmogaus gyvenimo bėgis“ (iš Fabero pamokslų) ir pamokslas Jėzaus Kristaus į Dangų Žengimo šventei „Dangaus linksmybės“. Nr. 34 taip pat du pamokslai: antrajai Sekminių dienai „Šventos Dvasios darbai“ ir pamokslas Šv. Petro ir Povilo šventei. Nr. 35 galima paskaityti Kun. J. M. pamokslą penktam sekmadieniui po Sekminių – „Fariziejų dievobaimingumas“; tame pačiame numeryje yra ir pamokslas septintam sekmadieniui po Sekminių – „Pavojus išviečių dorai svetimos šalyse ir kaip nuo jo apsisaugoti“. Nr. 36 paskelbti pamokslai: dešimtam sekmadieniui po Sekminių (iš Fabero pamokslų) ir pamokslas tryliktam sekmadieniui po Sekminių – „Apie girtybę“. 1911 m., t. X, Nr. 37 – pamokslas Švč. P. Marijos Užgimimo šventei (iš „N. B. K.“), o Nr. 39 – pamokslas Uždušinei dienai (irgi iš „N. B. K.“).

1912 m. „Vadove“ išspausdinti penki J. Montvilos pamokslai. T. X Nr. 41 – homilija Trijų Karalių šventei; Nr. 42 – pamokslas Senujų Užgavėnių šventei ir pamokslas Užgavėnių sekmadieniui „Apie dvasiškąjį aklumą“; Nr. 43 – pamokslas penktajam Gavėnios sekmadieniui. Vienas pamokslas išspausdintas jau po kunigo žūties. Tai t. XII Nr. 46 esantis pamokslas ketvirtam sekmadieniui po Sekminių „Apie darbštumą“ (versta iš „N. B. K.“).

Bronius Kviklys knygoje „Lietuvos bažnyčios“, 2 – „Vilkaviškio vyskupija“, Chicago, 1982, pateikęs niekur kitur neminimą faktą apie J. Montvilos suspendavimą – kunigo teisių atėmimą. Skyrelyje apie Liubavo parapiją rašoma (p. 206): „Iš susipratusių parapijos vikarų minėtinas kun. Juozas Montvila. Lenkuojančių jis buvo iškeltas Seinų kurijai, kuri jį suspendavo.“

Vilkaviškio vyskupijoje 2012 m. paminėtas Juozo Montvilos žūties šimtmetis. Liubave liepos 22 d., per Škaplierinės atlaidus, pašventintas jam skirtas koplytstulpis. Vištyčio bažnyčioje rugpjūčio mėn. surengta paroda „Kunigas Juozas Montvila – pasaulio lietuvis“. Nendrinėse, prie buvusios Montvilų sodybos, rugsėjo 6 d. kunigui atidengtas paminklinis akmuo.

„Titaniku“ plaukė du katalikų kunigai – J. Montvila ir anglas. Istorikų surinktomis žiniomis su laivu taip pat nuskeno lietuvis Simas Baniulis ir žydas nuo Ignalinos Eliezeras Gilinskis.

Naudodamiesi proga papasakosime, kaip apie „Titaniko“ žuvimą rašoma J. Mačernio knygelėje „Paslaptingoji ryškė. Tik atsitiktinai ar baudžianti Dievo ranka?“, Marijonų kongregacijos leidinys, Marijampolė, 1935 (Nihil obstat [Niekas nekliudo] – Sacerdos [Kunigas] J. Stakauskas M. I. C., Censor librorum [Knygų cenzorius], 1935. VII. 31; Imprimatur [Tebūnie spausdinama] – Antonius Eppus [Vyskupas Antanas Karosas], Vilkaviškis, 1935. VIII. 14). Pasak autoriaus, knygelėje aprašomi atsitikimai daugiausia paimti iš nežinia, kada Miunchene, Vokietijoje, išėjusios daktaro Hugo Schnell (Šnel) knygutės „Zufall oder Fügung“. Pavyko išsiaiškinti, kad H. Šnelio knygutė Miunchene išleista 1920 m. Pilnas jos pavadinimas: „Zufall oder Fügung? Ein Wort über die Vorkehrung Gottes“ (Atsitiktinumas ar lemtis? Pasakojimas apie Dievo Apvaizdą).

J. Mačernio knygelės p. 31–32 yra straipsnelis „Netikėtas T i t a n i k o laivo nuskenimas“. Jame sakoma: „Dėl garlaivio žuvimo buvo užvesta didelė byla, stropus viso dalyko tardymas, kurio aktuose liko užfiksuoti dideli piktžodžiai prieš Dievą“. Laivo sienos esą buvo išrašytos nevalyvais burnojimais, pvz., „Net patsai Kristus negali jo nuskindinti“ ir pan. Žemiau vandens linijos metro didumo raidėmis buvo užrašyta: „No God – No Pope“ (Nei Dievo, nei popiežiaus). Užrašas ant kito laivo šono: „Nė žemės, nė dangaus galybės negali mus nuskindinti“. Tokių pat bedieviškų pažiūrų buvęs laivo kapitonas. „... Moderniškiausią garlaivį milžiną perskrodė ledo kalnas ir, sakoma, per tą vietą, kur buvo užrašyti žodžiai „No God – No Pope“.

Lietuviškos knygelės autorius Juozas Mačernis (1891–1976) – pedagogas, esperantininkas, 1927 m. baigęs Kauno universiteto Teologijos filosofijos fakultetą. Dėstė Telšių mokytojų ir kunigų seminarijose, redagavęs savaitraštį „Žemaičių prietelius“ ir esperantininkų mėnraštį „Litova stelo“. Išleido kelias knygas esperanto kalba ir daugiau kaip 20 originalių ir verstinių knygų bei brošiūrų lietuvių kalba. 1944 m. pasitraukė į Vakarų.

Pro memoria

Kunigas jubiliasas
VACLOVAS ALIULIS MIC
1921–1944–2015

Amžinybėn iškeliavo kunigas jubiliasas Vaclovas ALIULIS MIC (1921–1944–2015)

„Daug ką patyriau, daug kur buvau ir daug ką mačiau – ir viskas buvo m a l o n ė.“

(Kun. V. Aliulis, „Vieno žasiagianio istorija“, p. 145)

2015 m. gegužės 26 d. Marijampolės ligoninėje mirė kunigas jubiliasas Vaclovas Aliulis MIC. Kunigas marijonas buvo pagrindinės kunigų seminarijos dėstytojas, aktyvus Sąjūdžio veikėjas, ateitininkas, Naujojo Testamento lietuviškojo vertimo redaktorius, liturginių tekstų vertėjas, rašytojas, dvasios vadovas.

Gimė 1921 m. kovo 14 d. Krekštėnų kaime, Alytaus r. Nuo 1937 m. – vienuolis marijonas. 1940 m. baigė Marijampolės marijonų gimnaziją. 1945 m. baigė Kauno tarpdiecezinę kunigų seminariją ir Teologijos fakultetą, įgijo teologijos licenciato laipsnį. 1944 m. birželio 11 d. išventintas kunigu. Nuo 1991 m. – Lietuvos katalikų mokslų akademijos narys.

1945–1946 m. – Varenos Šv. arkangelo Mykolo parapijos vikaras, 1946–1948 m. – Marijampolės Šv. Vincento Pauliečio bažnyčios administratorius, nuo 1948 m. darbavosi Vilniaus arkivyskupijos parapijose: 1948 m. – Šv. Ignoto vikaras, 1948–1949 m. – Vilniaus Šv. Dvasios vikaras, 1949 m. – Druskininkų Švč. M. Marijos Škaplierinės, 1949–1951 m. – Paringio Švč. Jėzaus Širdies, 1951–1954 m. – Palūšės Šv. Juozapo, 1954–1959 m. – Strūnaičio Šv. apaštalo Petro ir Povilo administratorius, 1959–1962 m. – Lentvario Viešpaties Apreiškimo Švč. M. Marijai administratorius, Trakų dekanas, 1962–1967 m. – Švenčionių Visų Šventųjų parapijos klebonas, Švenčionių dekanas, 1967–1970 m. – Vilniaus Šv. Kryžiaus Atradimo (Kalvarijos) klebonas, 1974–1978 m. – Turgelių Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų klebonas, Turgelių dekanas, 1978–1993 m. – Vilniaus Šv. apaštalo Petro ir Povilo, Vilniaus Šv. Mikalojaus, Dievo Apvaizdos parapijų vikaras, Vilniaus Šv. vyskupo Stanislovo ir šv. Vladislavo (Arkikatedra bazilika) talkininkas.

1965–1979 m. – Lietuvos Vyskupų Konferencijos Liturgijos ir bažnytinės muzikos komisijos sekretorius, 1980–1990 m. – jos pirmininkas. 1970–1974 m. – Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos vicerektorius, atleistas sovietinės valdžios nurodymu. 1980–1989 m. – moterų vienuolių teologijos ir katechetikos slaptų kursų vienas iš vadovų, parengė daugumą vadovėlių. Dėstė slaptoje kunigų seminarijoje, kuri parengė apie dvidešimt kunigų Lietuvai ir Ukrainai.

Prasidėjus Atgimimui, aktyviai įsitraukė į visuomeninę veiklą, organizavo katalikišką spaudą, rašė teologinius, publicistinius straipsnius. 1988–1991 m. – Sąjūdžio Seimo Tarybos narys. 1988–1992 m. – vienas iš Katalikų blaivybės sąjūdžio organizatorių, Lietuvos Biblijos Draugijos steigėju, 1992–1995 m. ir nuo 1999 m. – jos prezidentas. 1989 m. įkūrė žurnalą „Katalikų pasaulis“, iki 1991 m. – jo vyr. redaktorius. 1990–1993 m. – leidyklos „Katalikų pasaulis“ direktorius. 1989–1992 m. – Lietuvos ateitininkų federacijos dvasios vadas. 1964–1967 m. ir 1976–1991 m. Lietuvos marijonų provincijolas, 1991–1993 m. – viceprovincijolas, 1993–1999 m. – marijonų vienuolijos generalinis vikaras, 1993–1996 m. – Romos marijonų vienuolyno, 1999–2014 m. – Vilniaus marijonų vienuolyno vyresnysis ir Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo prasidėjimo bažnyčios rezidentas. Paskutiniu metu gyveno Marijampolės Švč. Mergelės Marijos globos namuose.

Tėvas Vaclovas Aliulis MIC buvo uolus vienuolis ir Kristaus Vynuogyno tarnas, mylėtas žmonių, pats juos mylėjęs ir mokęs mylėti. Švč. Mergelėi Marijai užtariant, pavedame Viešpačiui mūsų mylimo kunigo sielą.

Kunigas Vaclovas Aliulis MIC bus pašarvotas Vilniaus Arkikatedroje bazilikoje (lankymas gegužės 27 d. 7–22 val., 28 d. nuo 7 val.), laidotuvių šv. Mišios – Vilniaus Arkikatedroje ketvirtadienį, gegužės 28 d., 11 val. Po šv. Mišių velionis išlydimas į Alytaus r. Santaikos Kristaus Karaliaus bažnyčią, kurioje 15 val. aukojamos šv. Mišios. Po jų – laidotuvės Santaikos kapinėse.

Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo kunigų marijonų vienuolija
Vilniaus arkivyskupijos kurija

Šaltinis: www.katalikai.lt

In memoriam

Romaldui SAMAVIČIUI atminti

Eidamas 65-uosius metus gegužės 8 d. mirė Romaldas Samavičius – istorikas, pedagogas, istorijos mokytojas ekspertas. 1968 m. Romaldas baigė Raguvos vidurinę mokyklą. 1975 m. – istorijos studijas Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto Istorijos fakultete ir įgijo istorijos ir visuomenės mokslų mokytojo specialybę.

Baigęs studijas Romaldas pradėjo dirbti Pedagogikos mokslinio tyrimo institute. Vėliau dirbo Kultūros darbuotojų tobulinimosi institute, Vilniaus politechnikume, Kultūros paveldo centre, Gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo institute. Pamažu ėmė domėtis Lietuvos kultūros problemomis ir įstojo į Vilniaus universiteto aspirantūrą. Ją neakivaizdiniu būdu baigė 1991 m. Mokslinis darbas visuomet buvo Romaldo akiratyje. Kultūros klausimais yra paskelbęs straipsnių mokslinėje spaudoje. Viena iš Romaldo domėjimosi sričių buvo Lietuvos vietovių istorija. Didelį dėmesį skyrė gimtosios Raguvos istorijai. 1997 m. ir 1998 m. buvo vienas straipsnių rinkinio „Raguvos praeitis“ II ir III dalies sudarytojų. Didžiausią paminklą savo kraštui pastatė redaguodamas *Lietuvos valsčių* serijos monografiją „Raguva“. Šioje monografijoje buvo išspausdinta 15 jo straipsnių, skirtų Raguvos valsčiaus mokykloms, šio krašto istorikams bei įžymiesiems žmonėms. Ne mažesnę dėmesį Romaldas skyrė ir Vilniaus miesto istorijai. 1980–1982 m. jis lankė Vilniaus gidų kursus, kuriuos baigė, tačiau ekskursijų vadovu nedirbo. 1999 m. jis buvo individualiosios programos „Vilniaus miesto istorija“ (Vilnius: Leidybos centras, 1999) bendraautoris. Romaldas buvo vienas iš sudarytojų ir pagal šią programą rengiant du leidinius: „Vilniaus miesto istorijos skaitinius“ (Vilnius: Vilniaus knyga, 2001) bei „Vilniaus miesto istorijos dokumentus“ (Vilnius: Vilniaus knyga, 2003).

Jis taip pat buvo serijos *Atmintinos lietuvių tautos šventės ir dienos* leidinių „Vasario 16-oji Lietuvos Valstybės atkūrimo diena“

(Vilnius: Žaltvykslė, 2007) bei „Kovo 11-oji Lietuvos Valstybės Nepriklausomybės atkūrimo diena“ (Vilnius: Žaltvykslė, 2008) vienas iš sudarytojų. Romaldas iš viso yra paskelbęs virš 50 įvairios apimtys straipsnių.

Romaldas taip pat visą gyvenimą turėjo didesnę ar mažesnę pedagoginę krūvį. Jis istoriją dėstė Vilniaus politechnikume bei Kultūros darbuotojų tobulinimosi institute. Vėliau, atkūrus

Nepriklausomybę, dirbo įvairiose Vilniaus miesto mokyklose. Sukaupia pedagoginę patirtis buvo įvertinta – 1996 m. Vyriausioji pedagogų atestacinė komisija suteikė istorijos mokytojui Romaldui Samavičiui istorijos mokytojo eksperto kvalifikacijos kategoriją. Romaldas dirbo įvairiose Vilniaus miesto mokyklose: Mykolo Biržiškos gimnazijoje, Viršuliškių vidurinėje mokykloje, Vilniaus Martyno Mažvydo progimnazijoje ir kt.

Įvairių mokyklų mokiniams Romaldas įsiminė kaip gerai išmanantis istoriją, ramus, visuomet susitvardantis, išlaikantis taktą santykiuose su mokiniais mokytojas. Mokytojas labai pagarbiai elgėsi su mokiniais, niekada neleido būti sau familiariu, kiekvieną mokinį visuomet su didžiausiu dėmesiu ir pagarba išklauso. Jo pamokos skatino mokinius mąstyti ir būti atsakingais už savo mokymąsi. Romaldas santykiuose su kolegomis buvo visuomet ramus, žinantis savo vertę mokytojas.

Romaldas buvo Lietuvos istorijos mokytojų asociacijos narys. Ilgą laiką – asociacijos tarybos narys. Jo domėjimosi objektas buvo istorijos mokymo metodika. Kaip asociacijos tarybos atstovas jis buvo ir „Vorutos“ laikraščio redkolegijos narys.

Lietuvos pedagogų bendruomenė neteko kultūros istoriko, gero, mylinčio ir gerbiančio mokinius pedagogo.

Lietuvos istorijos mokytojų asociacijos tarybos vardu

Eugenijus MANELIS, Lietuvos istorijos mokytojų asociacijos garbės pirmininkas

Martyno Jankaus muziejus

Muziejaus adresas:
Martyno Jankaus g. 5
Bitėnai, Lumpėnų sen.
Pagėgių sav. LT-99265
Muziejaus darbo laikas:
Antradienis–Penktadienis 8.30–17.00
Šeštadienis 8.30–16.00
El. paštas: m.jankausmuz@gmail.com
Tel. 844142736
Mob. tel. +37065615021

In memoriam
Leokadijai GRUZYTEI
(1929 09 23–2015 06 01)

Į Amžinybę išlydime mokytoją, nenuilstančią lietuviybės puoselėtoją, kartu paprastą, nuoširdų bei itin rūpestingą žmogų. Jos gyvenimas – kilnumo bei pasiaukojimo pavyzdys mums, esantiems Šiapus.

Leokadija Gruzdytė gimė 1929 m. rugsėjo 23 d. lenkų okupuotame Vilniaus krašte, Žirmūnų valsčiaus Plikų kaime. Vidutinių ūkininkų keturių vaikų šeimoje (savo brolių ir seserų vaikais labai rūpinosi, padėjo jiems siekti mokslo). Mokėsi lenkiškoje pradžios mokykloje, vėliau Eišiškių progimnazijoje, Trakų mokytojų seminarijoje, studijavo rusų kalbą ir literatūrą Vilniaus pedagogi-

niam institute. Pedagoginį darbą pradėjo Eišiškėse. Ten dirbdama ji nuolat lankė Baltarusijoje esančias Pelesos, Dubinų, Padzitivio rusiškas mokyklas, kuriose palaikė glaudų ryšį su lietuvių kalbos mokytojais. Tokia veikla susidomėjo Eišiškių saugumas, todėl dėl tardymų bei verbavimų mokytoja paliko Vilniaus kraštą. 1962 m. pradėjo dirbti Išlaužo mokykloje, dėstė rusų kalbą bei

literatūrą, ją „pagardindama“ V. Kudirkos, J. Basanavičiaus kūryba ar Lietuvos istorijos momentais. Ir čia Leokadija Gruzdytė toliau rūpinosi lietuvių: parūpindavo vadovėlių Suvalkų krašto, Šalčininkų lietuviškoms mokykloms, rinko aukas, globojo vaikus, kurie, baigę vidurines mokyklas Baltarusijoje ir Šalčininkų rajone, sėkmingai tęsdavo mokslus Lietuvos aukštesiose mokyklose. Ši maža ūgio, smulklaus sudėjimo moteris ir toliau pasižymėjo begaline drąsa: apie aštunto dešimtmečio vidurį Antanas Patackas mokytojai atveždavo „LKBK“, „Aušrą“, „Alma Mater“ ir kitus pagrindinius leidinius. Ji juos skaitė ir platino patikimiems mokytojams Išlauže, Prienuose, Veiveriuose, Kaune, Vilniuje, Druskininkuose. Be to, Lietuvai atgavus nepriklausomybę aktyviai įsijungė į „Vilnijos“ draugijos Kauno skyriaus veiklą. Rūpinimasis savo gimtojo krašto žmonėmis

Jai išliko svarbus: Pelesoje, Gervėčiuose veikia lietuviškos mokyklos, įkurtos Leokadijos Gruzdytės dėka.

Už nuopelnus Lietuvai mokytoja yra apdovanota Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordinu, saugomu Išlaužo pagrindinės mokyklos muziejuje.

Gyvybės siūlas nutrūko einant 86-uosius...

„O Lietuva, dėl tavo laisvės ir garbės, skausme širdis, kovoj ranka nesudrebė“ – mokytojos gyvenimo credo, kuriuo ji pradėdavo dažną savo pamoką. Lai jis mus visus suvienija sunkiųjų netekties valandą. O Leokadijos Gruzdytės šviesus atminimas lai amžinai išlieka Ją pažinojusių žmonių atmintyje.

Išlaužo pagrindinės mokyklos buvę bendradarbiai

Kitas numeris išeis liepos 25 d.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garša, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Gediminas Paviržis, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).	
	© Voruta 2015. Visa medžiaga (rašiniai, pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.	© Voruta, 2015. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt šešieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, a.s. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktorė Aušra Virvicienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks: (8 528) 5 12 66, „Tėle2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdina AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta.lt.vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 605 11 117), Irma Stadlonykaitė (redaktorė), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žuravsk (buhalterė, tel. 860311117, tel. faks: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvicienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych (publicistika), Martynas Buivys (internetas).